Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

MINISTRIA E MJEDISIT DHE PLANIFIKIMIT HAPËSINOR
MINISTARSTVO SREDINE I PROSTORNOG PLANIRANJA
MINISTRY OF ENVIRONMENT AND SPATIAL PLANNING

AMMK

GODIŠNJI IZVEŠTAJ

O STANJU ŽIVOTNE SREDINE NA KOSOVU

2017

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo

Qeveria - Vlada - Government

MINISTRIA E MJEDISIT DHE PLANIFIKIMIT HAPËSINOR
MINISTARSTVO SREDINE I PROSTORNOG PLANIRANJA
MINISTRY OF ENVIRONMENT AND SPATIAL PLANNING

AGJENCIA PËR MBROJTJEN E MJEDISIT TE KOSOVËS

KOSOVSKA AGENCIJA ZA ZAŠTITU SREDINE

KOSOVO ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY

AMMK

Godišnji izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu, 2017

Priština, 2018.

Sadržaj

..... 4

Uvod

..... 5

1. Stanje životne sredine 5

1.1. Vazduh 22

1.2. Voda 38

1.3. Zemljište 41

1.4. Biološka raznovrsnost i zaštićene zone 45

1.5. Otpad 54

1.6. Javno zdravlje

..... 61

2. Mere preduzete radi zaštite životne sredine 61

2.1. Nivo sprovođenja strategija i ekoloških planova 63

2.2. Usklađivanje nacionalnog ekološkog zakonodavstva sa Direktivama EU-a 65

2.3. Institucionalni razvoji i zaostaci 66

2.4. Inspekcija i kontrola sprovođenja Zakona 68

2.5. Izdavanje dozvola 69

2.6. Investicije u zaštiti životne sredine

..... 72

3. Nalazi i preporuke 72

3.1. Glavni nalazi izveštaja 75

3.2. Preporuke

..... 78

4. Reference

..... 79

5. Lista skraćenica, slika i tabela

..... 84

6. Aneksi

Uvod

Izrada Izveštaja o stanju životne sredine na Kosovu zasnovana je na Zakonu o zaštiti životne sredine[1]. Prema članu 25. ovog Zakona, Vlada Kosova, na predlog Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje, podnosi Skupštini Izveštaj o stanju životne sredine. Izveštaj treba da sadrži podatke o:

- stanju životne sredine i promenama u životnoj sredini u poređenju sa prethodnim izveštajem,
- uticaju životne sredine u zdravlje stanovništva,
- stanju ugroženih sredina,
- sprovođenju strategije životne sredine i akcionog plana,
- merama preduzetim za zaštitu životne sredine,
- razvoju institucija za zaštitu životne sredine i
- finansiranju sistema za zaštitu životne sredine.

U skladu sa obavezama i dužnostima vladinih institucija, Agencija Kosova za zaštitu životne sredine je institucija koja izrađuje ovaj dokument.
Ovaj godišnji izveštaj predstavlja stanje životne sredine za 2017. godinu, ali i raniji podaci takođe zauzimaju značajno mesto u cilju upoređivanja.
Za izradu izveštaja, KAZŽS je prikupio podatke o životnoj sredini od institucija za praćenje, kompanija, operatera, raznih preduzeća, publikacija, izveštaja i ostalih izvora. Prikupljeni podaci su prerađeni u kvalitetne informacije o životnoj sredini koje su sada predstavljene u ovom izveštaju. Ovi podaci su u obliku teksta, tabela, karti i grafičkih prikaza.

Predstavljanje stanja za neke sektore životne sredine je manje pokriveno kao posledica nedostatka podataka, nedostatka praćenja, nedovoljne pravne osnove ili drugih institucionalnih i rukovodećih nedostataka.
Kvalitet ovog izveštaja, do neke mere, je i održavanje kvaliteta praćenja koji se sprovodi na državnom nivou i nivou organizovanja sistema informisanja o životnoj sredini. Ova dva sistema životne sredine su još uvek u fazi podizanja i jačanja stoga još uvek postoji nedostatak potpunih i pouzdanih podataka.

Glavni cilj ovog izveštaja je informisanje o stanju životne sredine na Kosovu međutim, njegovi podaci predstavljaju dobru osnovu koja može da posluži i za izradu adekvatnih politika životne sredine i za orijentisanje događaja, planiranja i strateških investicija u sektorima koji imaju uticaj na životnu sredinu kao što su: ekonomija, industrija, energetika, transport, poljoprivreda itd.

[1]Zakon br. 03/L-025

1. Stanje životne sredine

1.1. Vazduh

1.1.1. Kvalitet vazduha

Kvalitet vazduha u ovom izveštaju odražava stanje za teritoriju Kosova na osnovu merenja stanica za kontinuirano praćenje kvaliteta vazduha. Izvor podataka su uglavnom mesečni izveštaji, koji predstavljaju podatke registrovane od strane stanica koja su pod upravljanjem HMIK.

Dve stanice postavljane u Prištini su reprezentativne za kvalitet vazduha u urbanoj pozadini (Rilindja) i u prigradskoj pozadini (HMIK), dok preostalih 6 stanica postavljenih u Mitrovici, Glogovcu, Peći, Prizrenu, Elez Hanu, Gnjilanu, su reprezentativne za kvalitet vazduha u urbanoj pozadini i stanica postavljena u Brezovici je za ruralnu pozadinu. Međutim, 3 stanice industrijske pozadine su postavljane u zoni KEK-a (Kruševo, Palaj i Obilić). (Tabela 1).

Tabela 1 . Stanice za praćenje kvaliteta vazduha

Br.	Naziv stanice za praćenje	Kod stanice	Lokacija	Nadležna institucija	Parametri koji se mere	Vrsta zone
1	HMIK	KS0101	HMIK, Priština	HMIK	PM10,PM2.5,SO_2, NO_x, O_3, CO	Urbana pozadina /saobraćaj
2	Rilindja	KS0102	Dvorište Rilindje, Priština	HMIK	PM10,PM2.5,03	Urbana pozadina
3	Peć	KS0305	O. škola „Lidhja e Prizrenit“	HMIK	PM10,PM2.5,SO_2, NO_x, O_3, CO	Urbana pozadina
4	Prizren	KS0406	Skupština Opštine	HMIK	PM10,PM2.5,SO_2,	Urbana pozadina
5	Brezovica	KS0507	Zona za skijanje	HMIK	PM10, PM2.5,	Prigradska pozadina
6	Elez Han	KS0508	O. škola „Ilaz Hallaqi“	HMIK	PM10, PM2.5, SO_2, NO_x, O_3, CO	Urbana pozadina./ in.
7	Gnjilane	KS0609	Skupština Opštine	HMIK	PM10, PM2.5, SO_2, NO_x, O_3, CO	Urbana pozadina /saobraćaj
8	Glogovac	KS0103	Skupština Opštine	HMIK	PM10,PM2.5 ,SO_2, NO_x, CO	Urbana pozadina
9	Obilić	KS0110	CPM	HMIK	PM10, PM2.5, SO_2, NO_x, O_3,CO	Industrijska pozadina

10	Kruševo	KS0111	Osnovna škola	HMIK	PM10, PM2.5, SO_2, NO_x, O_3, CO	Industrijska pozadina
11	Palaj	KS0112	Kosova Mont	HMIK	PM10, PM2.5, SO_2, NO_x, O_3, CO	Industrijska pozadina
12	Mitrovica	KS0204	Meteorološka stanica	HMIK	CO,O_3, PM10, PM2.5	Industrijska pozadina

Izveštaj obuhvata prosečne mesečne vrednosti rezultata sistema praćenja kvaliteta vazduha u stanicama nacionalne mreže.

Stope kvaliteta vazduha na osnovu kojih je izvršena procena su zasnovane na Administrativnom Uputstvu br. 02/2011, (Tabela 2).

Tabela 2. Stope kvaliteta vazduha prema Administrativnom Uputstvu br. 02/2011.

Parametar	Granične vrednosti	Merna jedinica	Granična vrednost µg/m³	Dozvoljena prekoračenja tokom godine
NO2	Granična vrednost za 1 sat, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	200	18
	Godišnja granična vrednost, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	40	Nije predviđeno
	Godišnja granična vrednost, za zaštitu vegetacije	µg/m³	30	Nije predviđeno
SO2	Granična vrednost za 1 sat, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	350	24
	Granična vrednost za 24 sati, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	125	3
CO	Granična vrednost za dnevni prosek 8. časovne maksimale, Granična vrednost za	mg/m³	10	Nije predviđeno
PM10	Granična vrednost za 24 sati, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	50	35
	Godišnja granična vrednost, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	40	Nije predviđeno
PM2.5	Godišnja granična vrednost, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	25	Nije predviđeno
O3	Dugoročni cilj, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	120	Nije predviđeno
	Prag informisanja	µg/m³	180	Nije predviđeno
	Prag alarma	µg/m³	240	Nije predviđeno

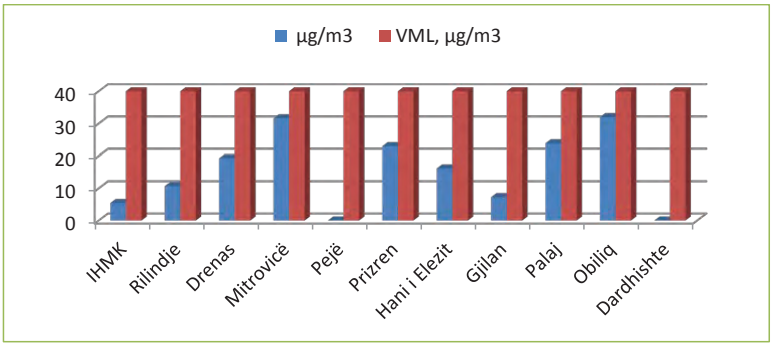
Procena kvaliteta vazduha tokom 2017. godine na osnovu podataka HMIK-a

Procena obuhvata prosečne mesečne vrednosti i iste se upoređuju sa Maksimalnim dozvoljenim vrednostima (MDV) prema A.U. 02/2011 o normama kvaliteta vazduha.

U ovom izveštaju se odražava stanje kvaliteta vazduha za 2017. godinu, rezultati koji su praćeni od strane stanica za praćenje HMIK-a o kvalitetu vazduha.
Izveštaj obuhvata prosečne mesečne vrednosti kao opštu procenu stanja vazduha na Kosovu, na osnovu rezultata prikupljenih iz automatskih merenja parametara zagađivača vazduha. Podaci su obrađeni i u ovom izveštaju je data procena stanja kvaliteta vazduha prema zonama praćenja.

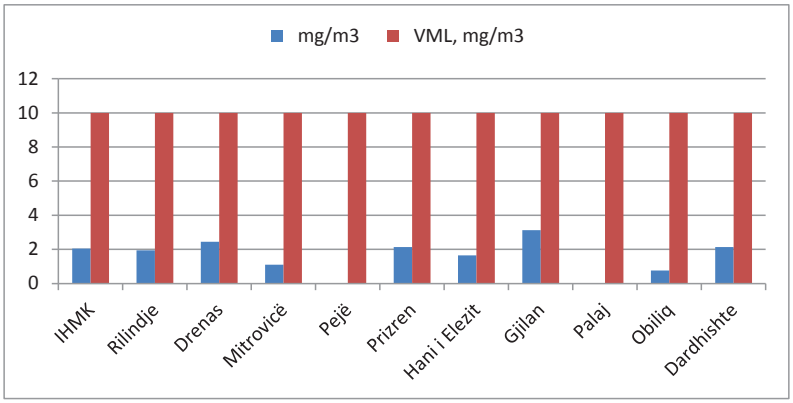
Procena stanja kvaliteta vazduha predstavlja upoređivanje vrednosti rezultata dobijenih standardnim vrednostima dozvoljenim prema domaćim važećim zakonima i uredbama i prema Direktivi 2008/50 EC, o kvalitetu vazduha (Tab. 2.) Procena obuhvata prosečne mesečne vrednosti i iste se upoređuju maksimalnim dozvoljenim vrednostima (MDV) prema U.A.02/2011 o normama kvaliteta vazduha.

SO_2 (Sumpor dioksid)–Iz podataka za merenje koncentracije SO_2 (iz svih stanica za praćenje), nema nijednog prekoračenja MDV-a (maksimalne dozvoljene vrednosti) tokom celog perioda januar-decembar 2017. godine. Na slici 1. su predstavljene prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti SO_2 (Sumpor dioksid). Prosečne godišnje vrednosti u svim stanicama su bile ispod MDV, tokom cele godine.

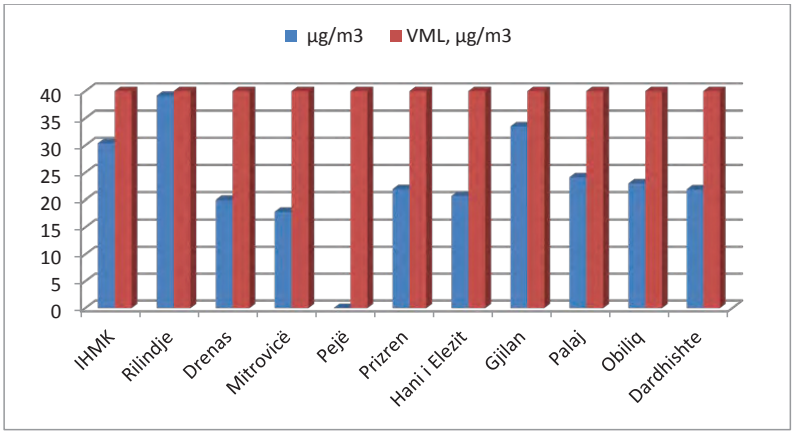
Slika 1. Prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti SO_2

CO (Ugljen monoksid)-Iz podataka za merenje koncentracije CO iz stanica koja su pratila ovaj parametar, nema nijednog prekoračenja MDV-a (maksimalne dozvoljene vrednosti) tokom celog perioda januar-decembar 2017. godine. Na slici 2. su predstavljene prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti CO (Ugljen monoksida). Kao što se vidi iz grafikona, nisu registrovana prekoračenja prosečnih godišnjih vrednosti CO-a, iz svih stanica za praćenje prema MDV-u.

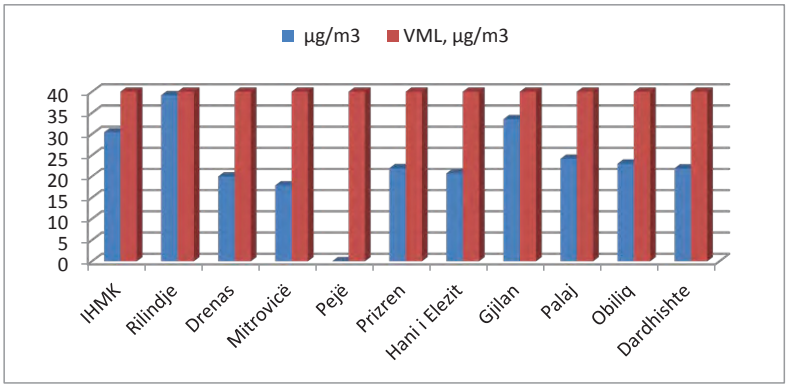
Slika 2. Prosečne mesečne vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti CO

NO_2 (Nitrogen dioksid)-Iz podataka za merenje koncentracije NO_2, tokom perioda januar-decembar 2017. godine došlo je do blagog porasta MDV-a i to na stanici za praćenje u HMIK, Rilindja, Obilić, Kruševo, Gnjilane i Elez Han. Na slici 3. su predstavljene prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti NO_2 (Nitrogen dioksida), šta pokazuje da nije registrovano prekoračenje prosečnih godišnjih vrednosti NO_2, u nijednoj od stanica za praćenje za 2017. godinu.

Slika 3. Prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti NO_2

O_3 (Ozon)- Iz podataka za merenje koncentracije O_3, tokom perioda januar-decembar 2017. godine nije bilo prekoračenja MDV-a, u nijednoj od stanica za praćenje. Na slici 4. su predstavljene prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti O_3 (Ozon). Kao što se vidi iz slike, nije bilo prekoračenja prosečnih godišnjih vrednosti NO_2, iz svih stanica za praćenje za 2017. godinu. Usklađivanje sa MDV-om je registrovano u dve stanice za praćenje u Prištini i Gnjilanu.

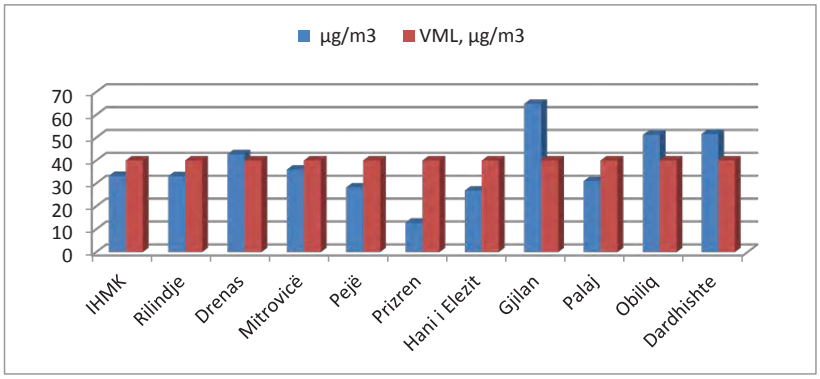
Slika 4. Prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti O_3

PM10 (Čestice prašine) –Tokom 2017. godine, iz podataka za merenje koncentracije PM10, bilo je prekoračenja MDV-a kao mesečni i godišnji prosek. Na osnovu prekoračenja prosečnih mesečnih vrednosti registrovano je sledeće:

- Obilić i Kruševo - 8 meseci
- Priština-HMIK i Rilindja - 4 meseci,
- Glogovac i Mitrovica - 6 meseci i
- Gnjilane - 1 mesec.

MDV za PM10 je: 40 µg/m^3 (Maksimalna dozvoljena vrednost) i 50 µg/m^3 (Maksimalna dozvoljena vrednost za 24 časova kontinuiranog praćenja).

Na slici 5 su predstavljene prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti PM10. prema grafikonu se može primetiti da su prosečne godišnje vrednosti PM10, u Glogovcu, Gnjilanu, Obiliću i Kruševu zabeležili prekoračenje preko MDV.

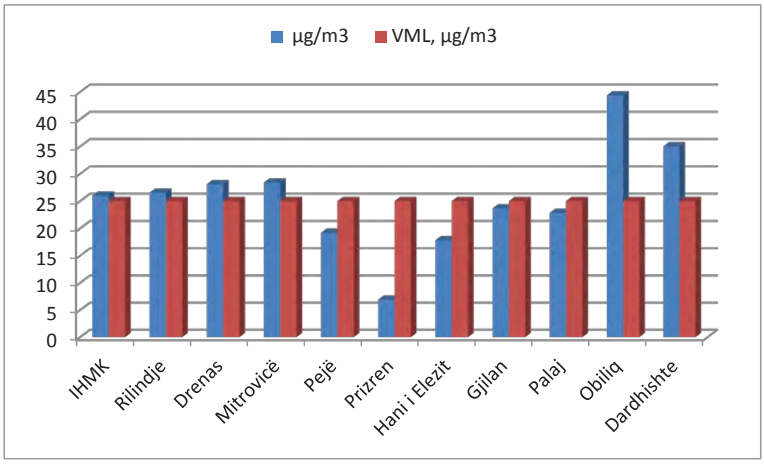

Slika 5. Prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti PM10

PM2.5 (Čestice prašine)- Tokom perioda januar-decembar 2017. godine, došlo je do značajnih prekoračenja MDV-a za PM2.5 u Prištini–HMIK i Rilindja (januar, februar, novembar i decembar), Glogovac i Mitrovica (januar, februar i novembar), Palaj (novembar). U stanicama za praćenje u Obiliću i Kruševu su registrovana prekoračenja gotovo tokom svih meseci u godini.

MDV za PM2.5 je 25 µg/m^3 kao Maksimalna dozvoljena vrednost za godišnji prosek. Ovaj MDV se uzima kao MDV i za 24. časovni prosek.

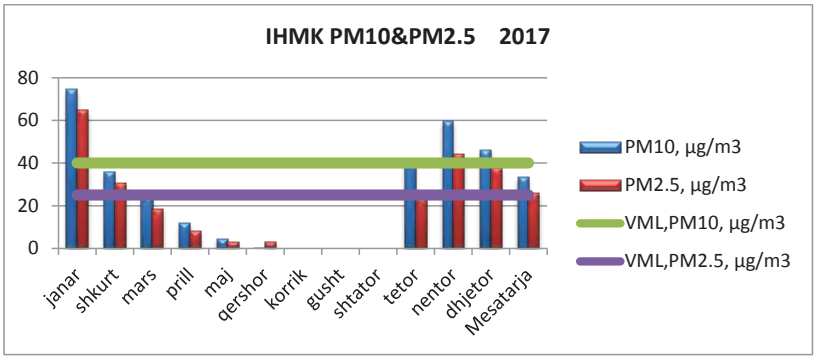
Na slici 6 su prikazane prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti PM2.5. Prema grafikonu se može primetiti da su prosečne godišnje vrednosti PM2.5, u Prištini-HMIK, Priština-Rilindja, Glogovac, Mitrovica, Obilić i Kruševo registrovana prekoračenja preko MDV-a.

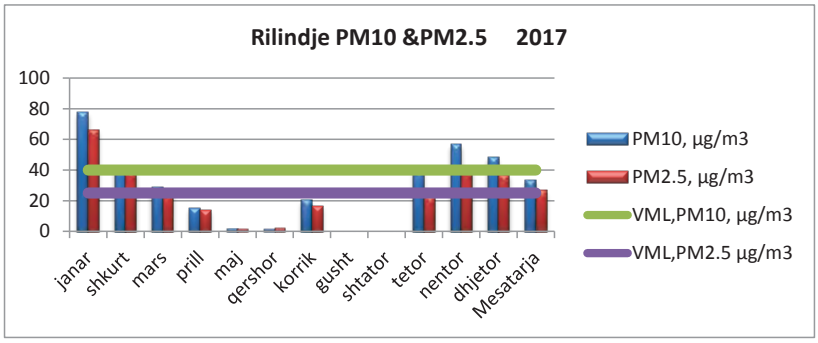
Slika 6. Prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti PM10

Procena kvaliteta vazduha PM10 i PM2.5 (čestice prašine), prema mernim stanicama za 2017. godinu

Analizirajući podatke HMIK-a iz stanica za praćenje kvaliteta vazduha, tokom 2017. godine, predstavlja se samo trend koncentracije PM10 i PM2.5 u 11 stanica za praćenje.
Za dve stanice za praćenje u HMIK i u dvorište Rilindje, tokom 2017. godine je bilo prekoračenja MDV-a kako za PM10 tako i za PM2.5. Ova prekoračenja su bila istaknuta u mesecima januar, mart, februar, oktobar, novembar i decembar (slika 7,8). MDV[2] za PM10: 40 µg/m^3; MDV[3]za PM2.5: 25 µg/m^3.

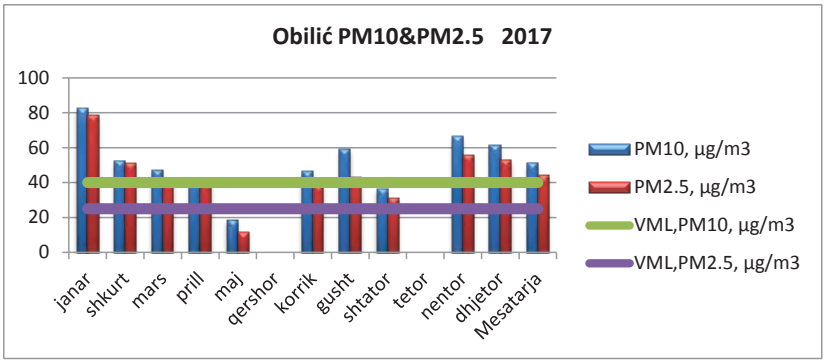
Slika 7. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Prištini/IHMK

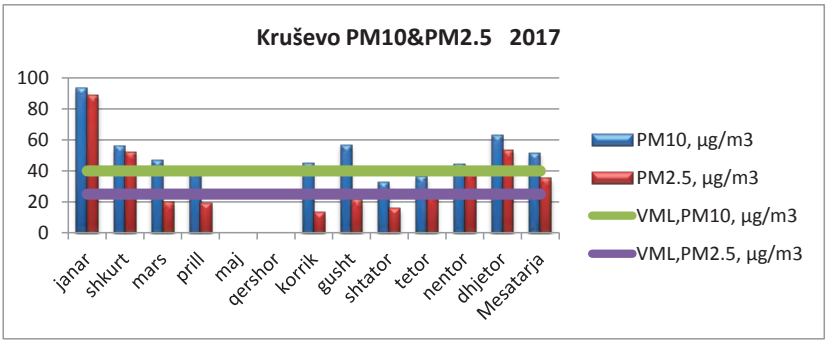
Slika 8. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Prištini/Rilindja

[2]*MDV-Maksimalna dozvoljena vrednost za PM10, godišnji prosek prema AU 02/2011 o normama kvaliteta vazduha*
[3]*MDV-Maksimalna dozvoljena vrednost za PM2.5, godišnji prosek prema AU 02/2011 o normama kvaliteta vazduha*

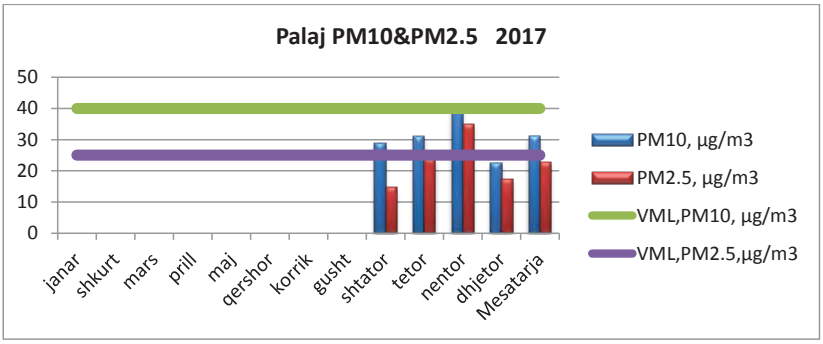
U tri stanice za praćenje koje su postavljane u zoni koja je pogođena aktivnostima KEK-a (Obilić, Palaj i u Kruševo), bilo je prekoračenja MDV za PM10 i PM2.5 i u mesecima jul, avgust i septembar, kao rezultat emisija iz Termoelektrana Kosova A i TE Kosova B i drugih aktivnosti kao što je vađenje lignita, transport i njegovo skladištenje. Ova činjenica se dokazuje i sa podataka iz emisije prašine, SO_2 i NO_x, koje su deo ovog Izveštaja.

Slika 9. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Obiliću

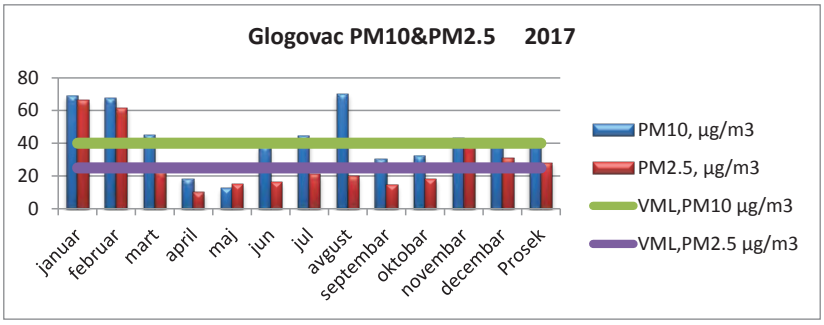

Slika 10. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Kruševo

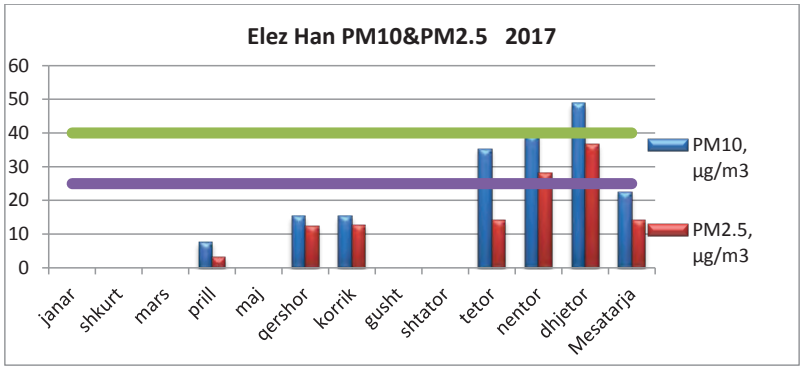
Slika 11. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Palaj

Takođe i u grafikonu koji je predstavljen od strane stanice za praćenje u Glogovcu, pored sezone jesen-zima-proleće, bilo je i prekoračenja koncentracije prašine u obliku PM10 i PM2.5 (jun, jul i avgust). Procenjuje se da su rezultat ovih vrednosti preko MDV-a rezultat aktivnosti Feronikela, drumskog transporta i domaćinstava, koje tokom sezone grejanja koriste goriva koja oslobađaju emisije, koje izazivaju zagađenje vazduha (Slika 12).

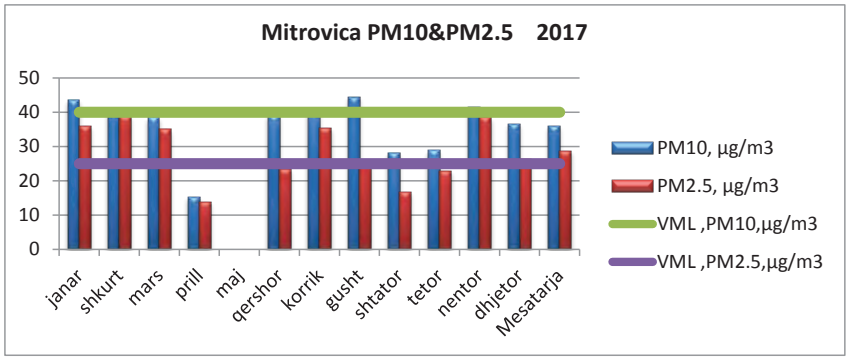
Slika 12. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Glogovcu

Iz podataka obezbeđenih u stanici za praćenje kvaliteta vazduha u Elez Hanu se primećuje prekoračenje MDV-a PM10 (decembar) i PM2.5 oktobra, novembra i decembra meseca. I ovde se fabrika cementa Sharrcem smatra doprinosiocem zagađenja vazduha, uključujući i druge izvore kao u drugim centrima za praćenje (Slika 13).

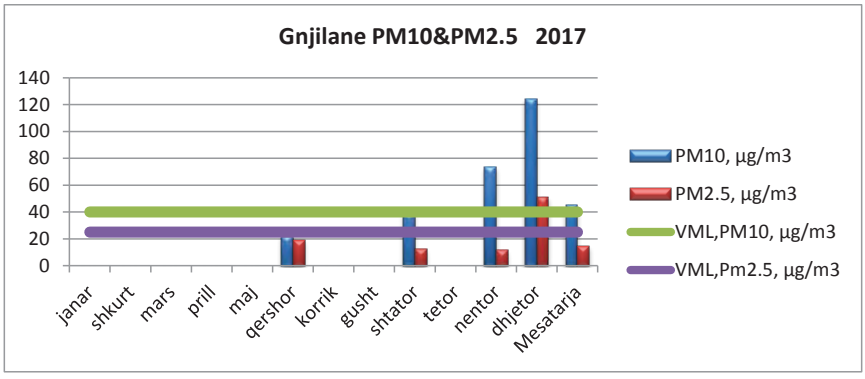
Slika 13. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Elez Hanu

Iz grafikona 14, koji predstavlja kvalitet vazduha u Mitrovici, primećuje se prekoračenje MDV-a uglavnom za PM2.5 (januar, februar, mart, jul i novembar) i u dva meseca prekoračenje maksimalnih dozvoljenih vrednosti PM10 (januar i avgust).

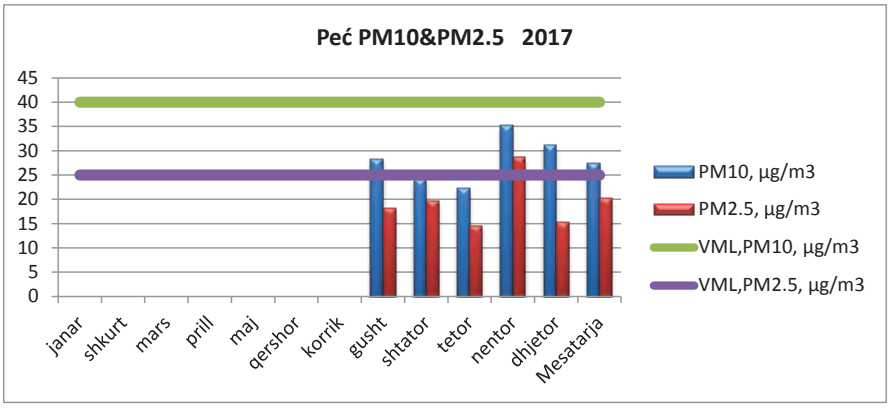
Slika 14. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Mitrovici

Iz grafikona 15, koji predstavlja kvalitet vazduha u Gnjilanu, primećuje se prekoračenje MDV-a uglavnom za PM2.5 decembra i novembra meseca i decembra meseca prekoračenje maksimalnih dozvoljenih vrednosti PM10.

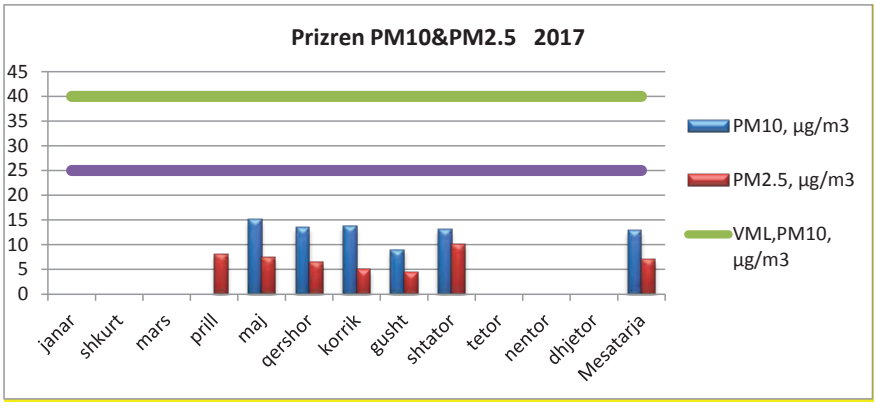
Slika 15. Prosečna vrednost PM10&PM2.5 u Gnjilanu

Iz grafikona 16, koji predstavlja kvalitet vazduha u Peći, primećuje se prekoračenje MDV-a uglavnom za PM2.5 samo u novembru mesecu, dok za PM10 nemamo prekoračenje prosečnih vrednosti PM10 u nijednom mesecu tokom godine.

Slika 16. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Peći

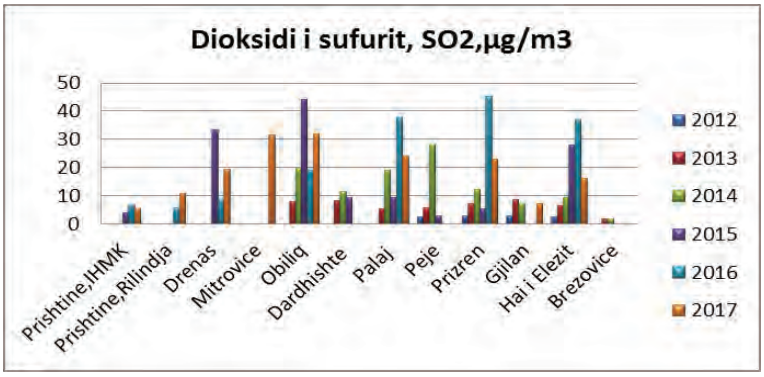
U stanici za praćenje u Prizrenu nijednog meseca nije bilo prekoračenja MDV-a, za PM10 i PM2.5 (slika 17).

Sl.17. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Prizrenu

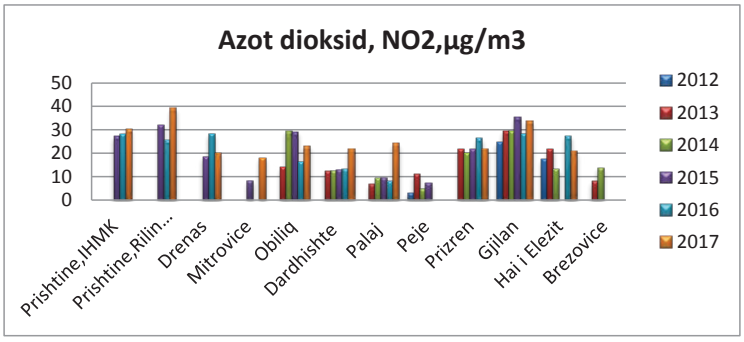
Trend kvaliteta vazduha 2012-2017

Kao što se vidi sa slike 18. SO_2 je varirao sa različitim vrednostima, ali najviše vrednosti se primećuju tokom 2015., 2016. i 2017. godine. Granične vrednosti za 24 sata za zaštitu zdravlja treba da budu do 125 µg/m^3. Najveće zagađenje tokom godina za ovaj parametar je u Obiliću, Glogovcu, Prizrenu i Elez Hanu.

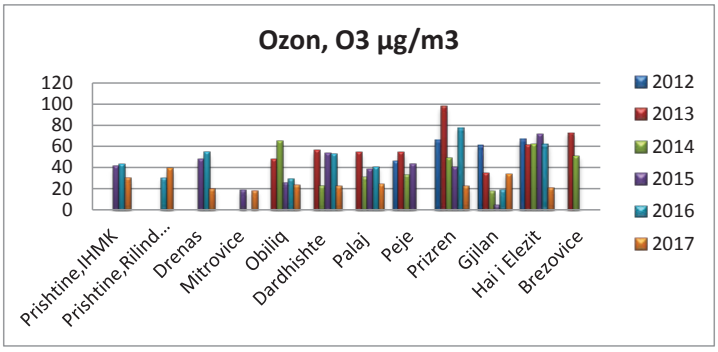
Sl. 18. Trend vrednosti sumpor dioksida (SO_2)

Na sl. 19. prikazan je trend NO_2, gde se primećuje da se isti promenio iz godine u godinu. Primećuje se da ovaj zagađivač tokom 2015., 2016. i 2017. godine ima izraženije vrednosti naročito na stanicama koje su postavljene u Prištini, Obiliću, Gnjilanu, Elez Hanu. Godišnje granične vrednosti za zaštitu zdravlja ljudi su 40 mg/m^3. Prema godišnjem proseku, NO_2 vrednosti nisu prekoračene ni u jednoj od stanica.

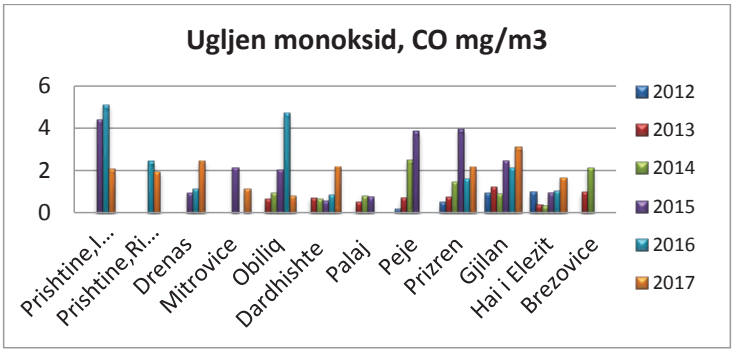
Sl. 19. Trend dioksida azota(NO_2)

Na sl. 20 primećuje se da je trend rasta ozona izražen u stanicama Prizren i Elez Han za 2013., 2015, 2016. godinu. U slučajevima registracije vrednosti od µg/m^3, treba se aktivirati informacioni prag.

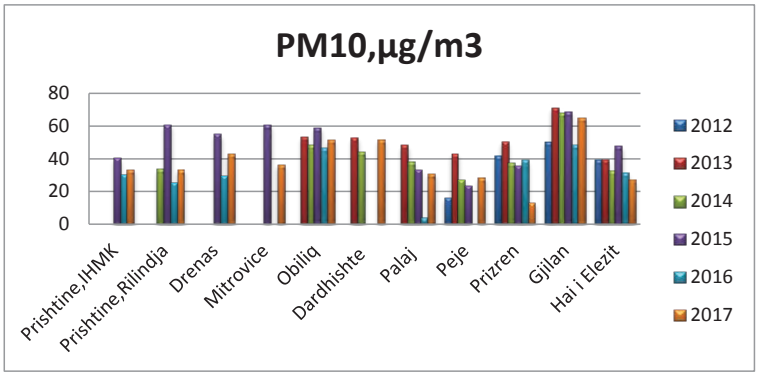
Sl. 20. Trend vrednosti ozona(O_3)

Na sl. 21, trend rasta ugljenmonoksida najizraženiji je na stanicama Priština-HMIK, Obilić, Peć i Prizren. Najveće vrednosti su za godine 2015. i 2016. Dnevne granične vrednosti su 10 mg/m^3

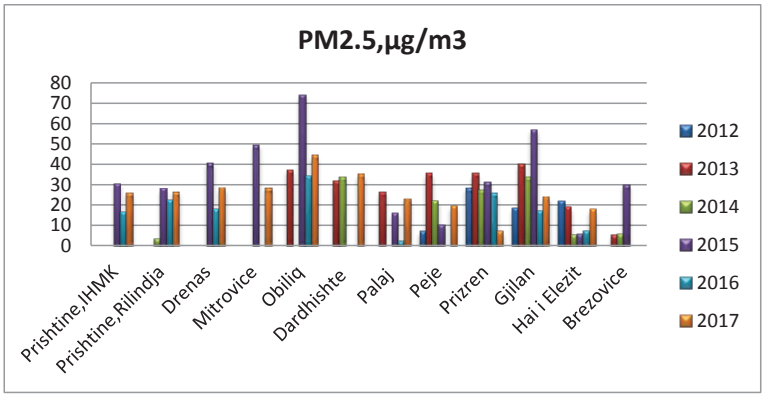
Sl. 21. Trend vrednosti ugljen monoksida(CO)

Na slici 22 prikazan je trend PM10, iz kojeg se primećuje da je godišnja vrednost različita u stanicama za praćenje. Primećeno je da su od 2013- 2017. godine stanice koje se nalaze u Prištini - Rilindja, Glogovcu, Obiliću, Gnjilanu i Elez Hanu najveće prosečne vrednosti sa PM10. Godišnje granične vrednosti za zaštitu zdravlja su 40 µg/m^3.

Sl. 22. Trend vrednosti čestica prašine(PM10)

Na slici 23 vidi se da je trend PM2.5 za godišnje prosečne vrednosti različit u stanicama za praćenje. Primećuje se da od 2013- 2017. godine na svim stanicama su premašene vrednosti, ali su bile izraženije u Mitrovici, Obiliću, Gnjilanu i Glogovcu. Godišnje granične vrednosti za zaštitu zdravlja su 25 µg/m3.

Sl. 23. Trend vrednosti čestica prašine(PM2.5)

1.1.2. Emisije u vazduhu

1.1.2.1. Procena emisija u vazduhu iz TE Kosovo A i TE Kosovo B

KEK je javna kompanija Kosova, koja poseduje i upravlja sredstvima za proizvodnju električne energije i iskopavanjem lignita. Procenjuje se kao jedna od najvećih zagađivača na Kosovu.

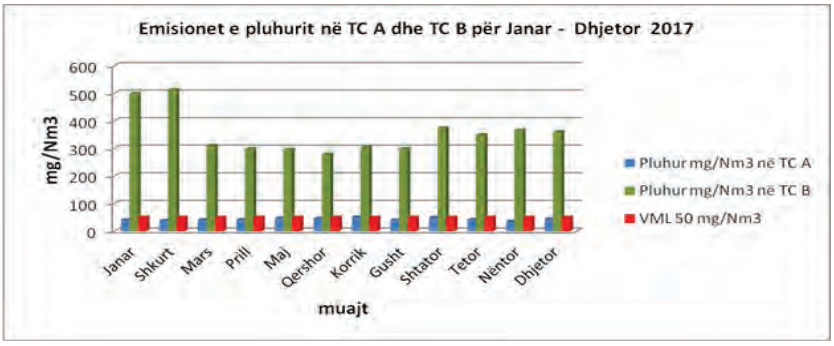
Trend emisije u termoelektranama Kosova A i Kosova B, tokom perioda januar-decembar, 2017.

Granične vrednosti prema Direktivi 2001/80/EC, kao i AU br./2007 o pravilima i normama emisija u vazduhu iz nepokretnih izvora zagađenja sa velikim sagorevanjem, su kako sledi;

- ✓ ***SO_2***.....*400 mg/Nm^3*
- ✓ ***NOx***.....*500 mg/Nm^3*
- ✓ ***Prašina***.....*50 mg/Nm^3*

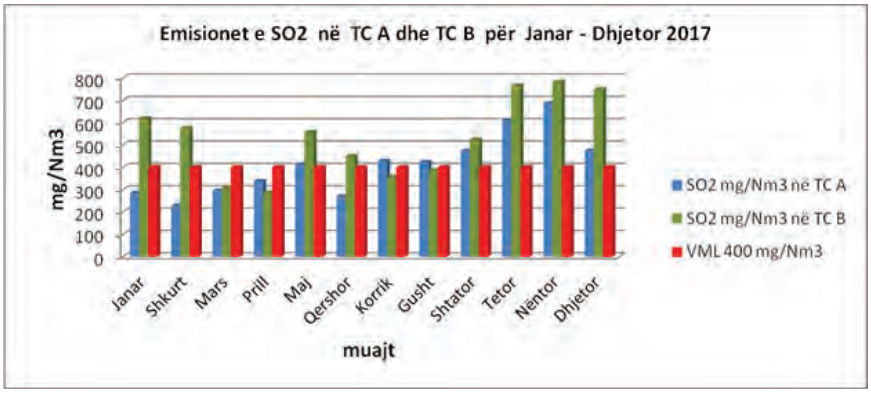
U ovom poglavlju predstavljeni su grafički podaci o emisijama Prašine, SO_2 i NOx u termoelektranama Kosovo A i Kosovo B tokom meseci januar-decembar 2017.
Parametri SO_2, NOx i CO_2 su proračunati (osim emisija prašine koje se mere) u TE A, dok su u TE B postavljeni analizatori za kontinuirano merenje emisije prašine, SO2, NOx, i CO2. Prema izveštajima KEK-a, tokom 2017. godine došlo je do stagnacija u funkcionisanju ove opreme.

Emisija prašine u mg/Nm^3- Na slici 24 su predstavljene emisije prašine u TE A i u TE B. Iz predstavljenih podataka se može videti da u TE A nije bilo prekoračenja tokom meseci januar-decembar, dok su u TE B vrednosti prašine bile iznad dozvoljenih normi.

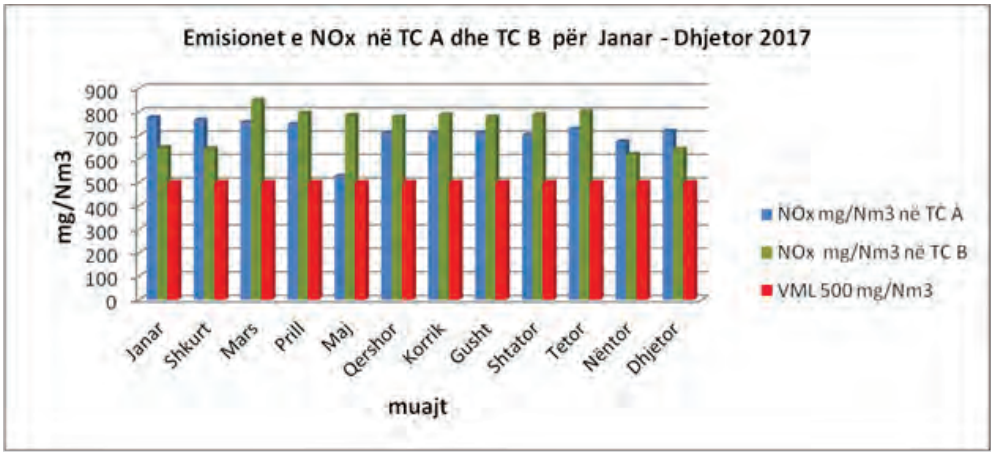
Sl. 24. Emisija prašine u mg/Nm3 tokom meseci januar – decembar 2017. godine

Emisija SO_2u mg/Nm^3- Na slici 25 prikazane su emisije SO_2 u TE A i u TE B. Kao što se može primetiti i od prikazanih podataka u TE A nije bilo značajnih prekoračenja dok se u TE B vidi da je tokom meseci januar, februar, maj, juni, septembar, oktobar, novembar i decembar bilo prekoračenja vrednosti SO_2.

Sl. 25. Emisija e SO_2 u mg/Nm3 tokom meseci januar – decembar 2017. godine

Emisija NOx u mg/Nm^3- Na slici 26, prikazane su emisije NOx u TE A i u TE B. Podaci ukazuju na to da je u dve termoelektrane bilo prekoračenje vrednosti NOx tokom meseci januar – decembar, 2017. godine.

Sl. 26. Emisija NOx u mg/Nm3 tokom meseci januar – decembar 2017. godine

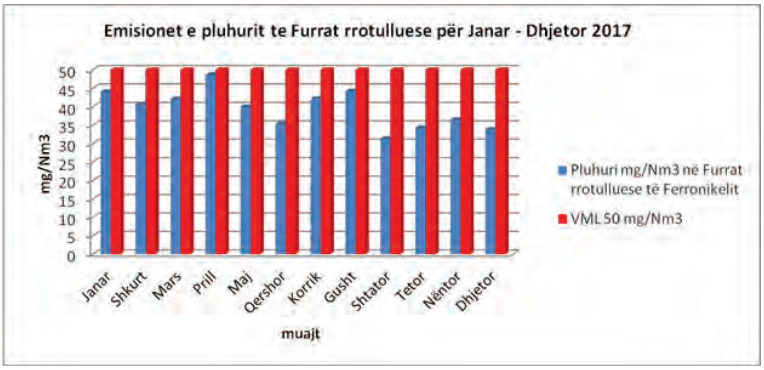
1.1.2.2. Procena emisija u vazduhu iz NewCoFeronikeli

Feronikel tokom procesa proizvodnje ispušta zagađujuće emisije kako u vazduhu tako i u vodi. Emisije u vazduhu uglavnom proizilaze iz rotacionih peći, električnih peći, konvertora i toplane.
U nastavku su na grafički način prikazane emisije Prašine, SO_2 i NOx izmerene u Feronikelu, odnosno u:

- ✓ Dimnjaku rotacionih peći;
- ✓ Dimnjaku konvertora;
- ✓ Električnoj pećnici br. 1 nakon skrubera;

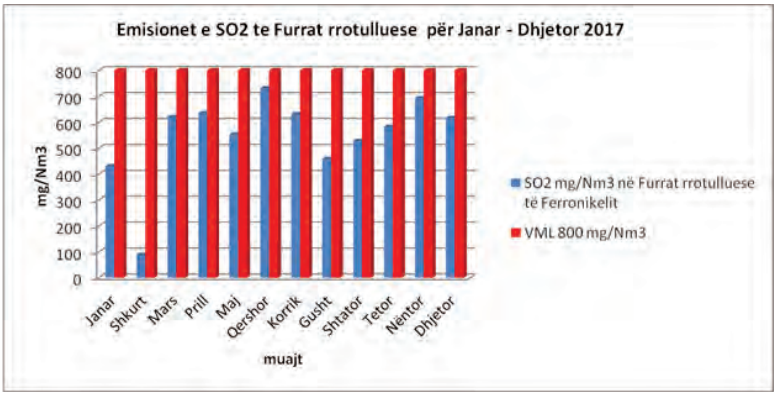
Dimnjak rotacione peći

Izmerene emisije Prašine u mg/Nm³- Na slici 27, prikazane su emisije prašine u Dimnjaku rotacionih peći Feronikela, gde se vidi da nije bilo prekoračenja dozvoljenih vrednosti tokom meseci januar-decembar 2017. godine.

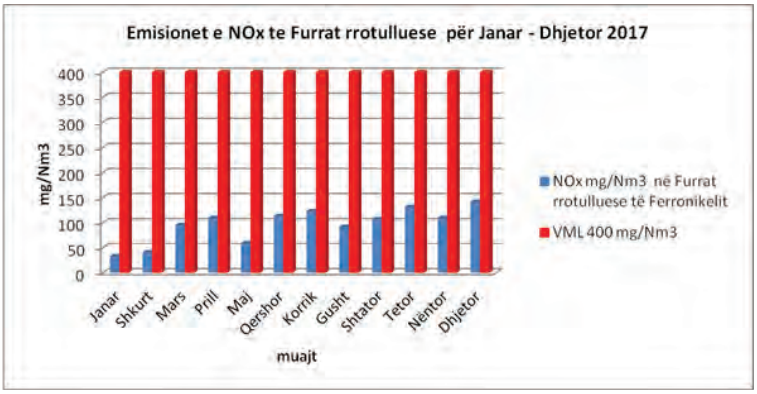
Sl. 27. Izmerene emisije prašine u mg/Nm3 tokom meseci januar – decembar 2017. godine u Dimnjaku rotacionih peći

Izmerene emisije SO_2 u mg/Nm³- Na slici 28 prikazane su emisije SO_2 u Dimnjaku rotacionih peći u Feronikelu. Podaci ukazuju na to da tokom meseci januar-decembar nije bilo prekoračenja dozvoljenih vrednosti.

*Sl. **28.** Izmerene emisije SO_2 u mg/Nm3 tokom meseci januar-decembar 2017. godine u Dimnjaku rotacionih peći*

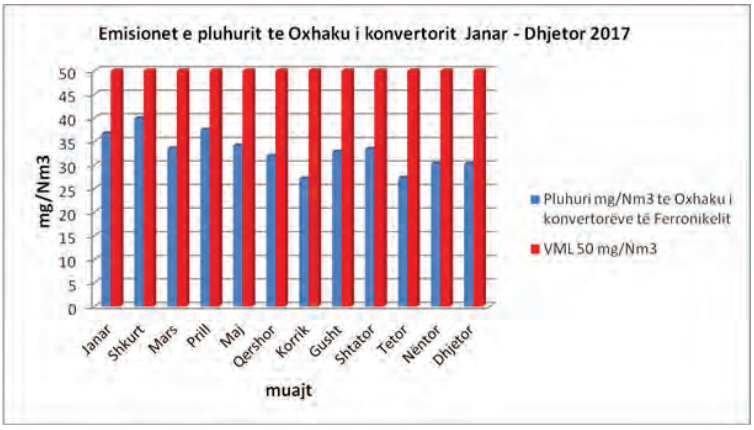
Izmerene emisije NOx u mg/Nm^3- Iz podataka prikazanih na slici 29 gde su predstavljene emisije NOx u Dimnjaku rotacionih peći u Feronikelu, može se primetiti da je tokom meseci januar-decembar 2017. godine bilo veoma niskih vrednosti od dozvoljenih vrednosti, odnosno nije bilo prekoračenja.

Sl. 29. Izmerene emisije NOx u mg/Nm3 tokom meseci januar-decembar 2017. godine u Dimnjaku rotacionih peći

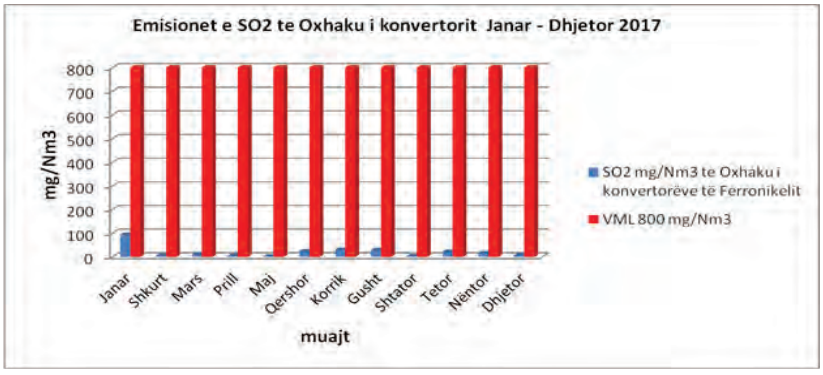
Dimnjak konventora

Izmerene emisije Prašine u mg/Nm3- Na slici 30 prikazane su emisije prašine u Dimnjaku konvertora u Feronikelu. Prema grafikonu može se primetiti da nije bilo prekoračenja dozvoljenih vrednosti tokom meseci januar-decembar 2017. godine.

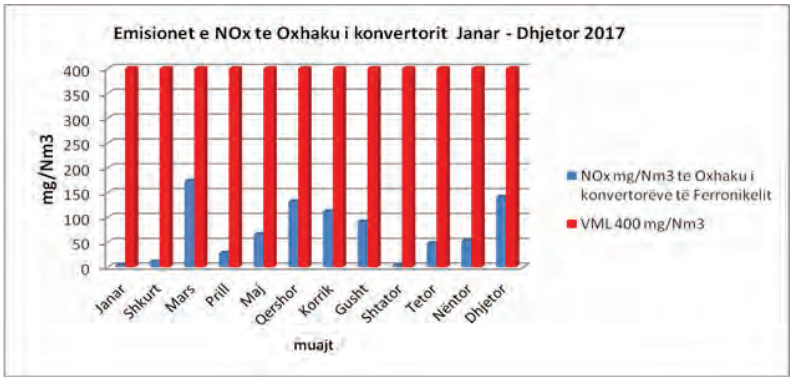
Sl. 30. Izmerene emisije prašine u mg/Nm3 tokom meseci januar-decembar 2017. godine u Dimnjaku konvertora

Izmerene emisije SO2 u mg/Nm3- Na slici 31 prikazane su emisije SO_2 u Feronikelu, odnosno u Dimnjaku konvertora, gde se može videti da tokom meseci januar-decembar 2017. godine nije bilo prekoračenja dozvoljenih vrednosti.

Sl. 31. Izmerene emisije SO_2 u mg/Nm3 tokom meseci januar-decembar 2017. godine u Dimnjaku konvertora

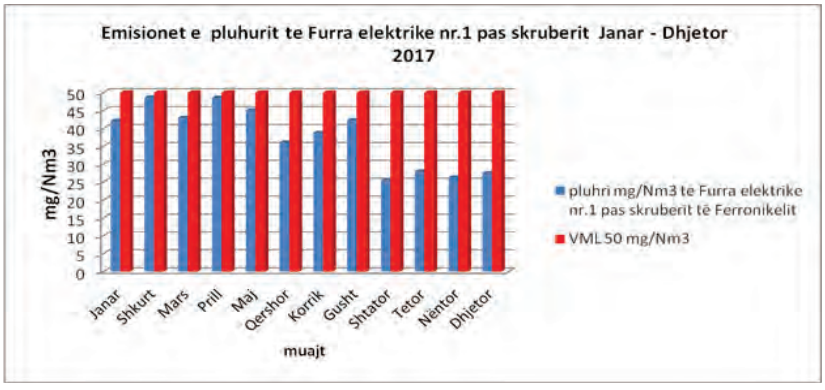
Izmerene emisije NOx u mg/Nm3 –Na slici 32 prikazane su emisije NOx u Dimnjaku konvertora gde se može videti da tokom meseci januar-decembar nije bilo mnogo niskih vrednosti od dozvoljenih vrednosti i nisu zabeležena prekoračenja.

Sl. 32. Izmerene emisije NOx u mg/Nm3 tokom meseci januar-decembar 2017. godine u Dimnjaku konvertora

Električna peć br. 1 iza skrubera

Izmerene emisije prašine u mg/Nm³- U ovoj tački vrši se samo praćenje emisija prašine. Na sl. 33 prikazane su emisije prašine u Ferronikelu, odnosno u električnoj peći br. 1 iza skrubera, na kojoj se može videti da nema prekoračenja dozvoljenih vrednosti tokom meseci januar – decembar 2017. godine.

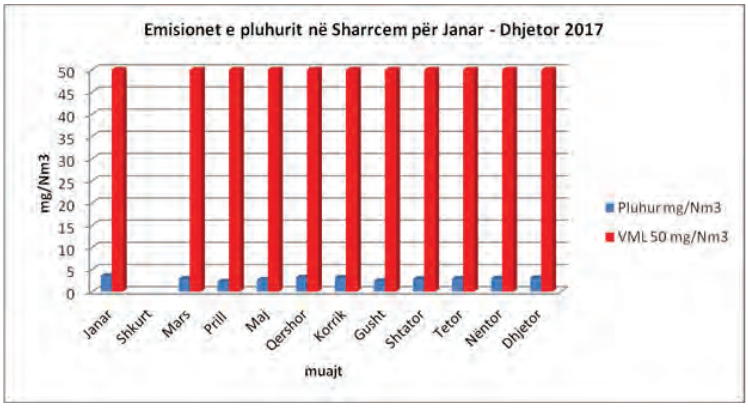
Sl. 33. Izmerene emisije prašine u mg/Nm3 tokom meseci januar – decembar 2017. godine kod električne peći i br. 1 iza skrubera

1.1.2.3. Procena emisija u vazduhu iz Sharrcema

Tehnološki postupak dobijanja cementa u svim fazama proizvodnje praćen je u većoj ili manjoj meri sa faktorima koji utiču na životnu sredinu. Glavni uticaji industrije cementa na životnu sredinu su uticaji na vazduh. Značajni uticaji emisije u vazduh proizilaze iz procesa sagorevanja u rotacionoj peći kao prašina, NOx, SO_2. Ove emisije potiču delom od fizičko–hemijskog razlaganja sirovine i delom od procesa sagorevanja goriva.

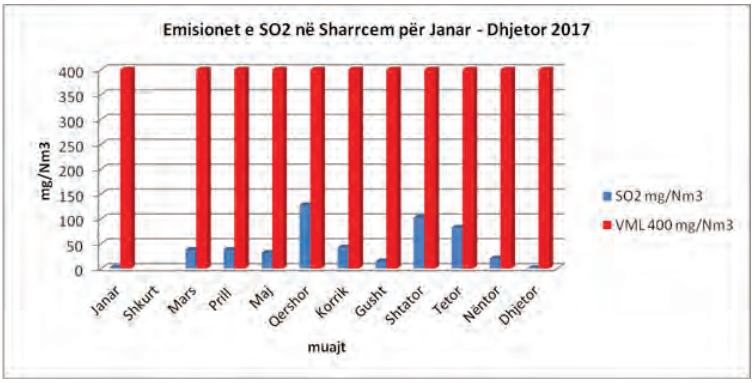
U nastavku su na grafički način prikazana emisije prašine, SO_2 i NOx.

Emisije prašine u mg/Nm3- Na sl. 34. prikazane su emisije prašine u Sharrcem, tokom meseci januar – decembar 2017. godine. Podaci pokazuju da su vrednosti veoma niske i nisu registrovana prekoračenja dozvoljenih normi.

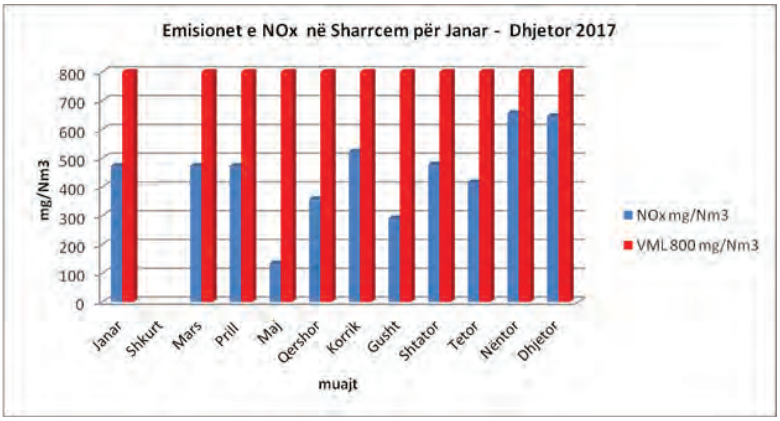
Sl. 34. Prosečna mesečna vrednost emisija prašine u mg/Nm3 tokom meseci januar – decembar 2017. godine.

Emisije SO_2 u mg/Nm3- Na sl. 35. prikazane su emisije SO_2 u Sharrcem, na kojoj se vidi da su vrednosti suviše niske tokom meseci januar – decembar 2017. godine.

Sl. 35. Prosečna mesečna vrednost emisija SO_2 u mg/Nm3 tokom meseci januar – decembar 2017. godine.

Emisije NOx u mg/Nm3- Kao što je prikazano na slici 36. gde su predstavljene emisije NOx u Sharrcem, primećuje se da nema prekoračenja u periodu januar – decembar 2017. godine.

Sl. 36. Prosečna mesečna vrednost emisija NOx u mg/Nm3 tokom meseci januar – decembar 2017. godine.

1.2. Voda

Industrijski razvoj, urbanizacija, intenzivna poljoprivreda su samo neki od faktora koji utiču na zagađenje voda. Uprkos stalnom angažovanju, nekontrolisano iskorišćavanje vodnih resursa i oštećenja rečnih korita, i dalje ostaje jedan od oblika degradacije naših vodnih resursa.

Pritisci na vode dolaze uglavnom kao posledica povećanog obima otpadnih voda bez adekvatnog fizičkog, hemijskog ili biološkog tretmana. Sve ovo utiče na vodna tela da imamo povećanje vrednosti u fizičkim, hemijskim i mikrobiološkim parametrima. Drugi pritisci od padavina su ispiranje poljoprivrednog zemljišta i drugih zagađujućih površina pri čemu dolazi do povećanja suspendovanih materija, neorganskih materija (đubriva-N, P, K, NH_4^+ itd.) i organskih (PCB, herbicidi itd.). Među najvećim pritiscima na vodna tela su industrijska ispuštanja različitih aktivnosti.

Praćenje kvaliteta površinskih voda

Praćenje rečnih voda na teritoriji Republike Kosovo vrši Hidrometeorološki institut Kosova. Kvalitet ovih reka određuje se na osnovu fizičkih, hemijskih analiza i analiza teških metala. Mreža praćenja ima ukupno 54 lokacija za uzimanje uzoraka (stanica za praćenje). Fizički parametri koji se trenutno prate su 10 fizičkih parametara (merena 11 puta godišnje), 39 hemijskih parametara (mereno 11 puta godišnje) i osam teških metala (2 puta godišnje).

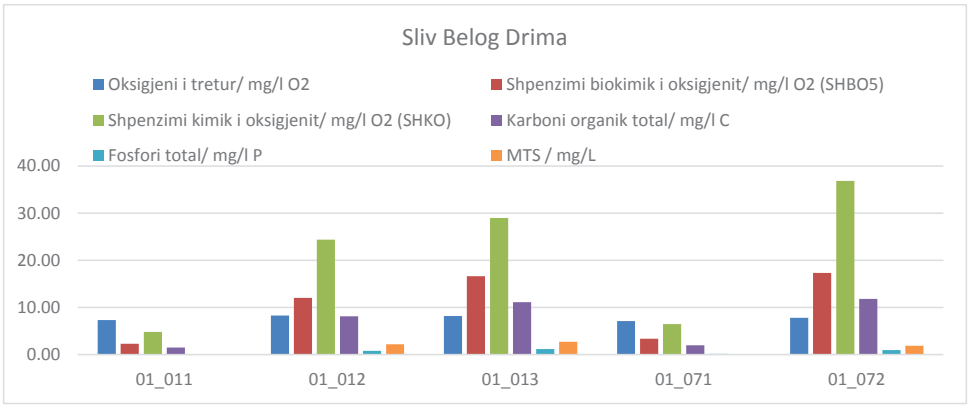
U Aneksu 1 i 2 ovog izveštaja, predstavljene su stanice za praćenje reka, parametri koji se prate i frekvencija merenja.

U ovom izveštaju stanje voda smo prikazali putem ovih pokazatelja/parametara: Rastvoreni kiseonik/ mg/l O_2; Biohemijska potrošnja kiseonika/ mg/l O_2 (BPK_5); Hemijska potrošnja kiseonika/ mg/l O_2 (HPK); Ukupni organski ugljenik/ mg/l C; Ukupni fosfor/ mg/l P i Ukupne suspendovane materije/ mg/L (USM). Vrednosti prikazane na grafikonu su prosečne vrednosti za 2017. godinu.

Parametri kao: rastvoreni kiseonik (O2), biohemijski kiseonik potrošen za 5 dana (BPK_5), hemijska potrošnja kiseonika (HPK), pokazuje nivo organskog i bakteriološkog zagađenja vode koja ulazi u grupu parametara za koje se očekuje da će biti pod pritiscima gore navedenih pojava. Dok prisustvo fosfora (P_{tot}) izaziva eutrofikaciju u vodama.

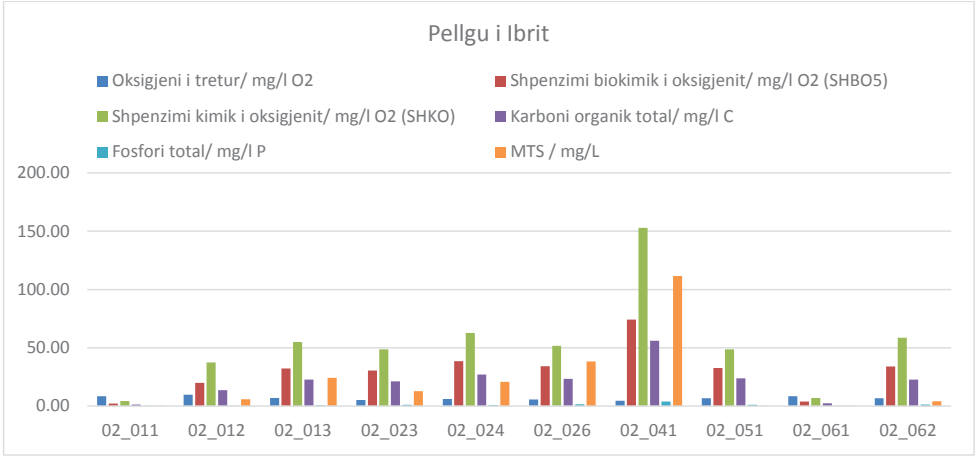
Sliv Belog Drima – u ovom slivu napravljen je izbor dve reke: reke Beli Drim i reke Erenik, gde se kao povećana prosečna godišnja vrednost javlja hemijska potrošnja kiseonika/ mg/l

O_2 (HPK) i to u obe reke i stanicama za praćenje duž toka isključujući referentne stanice / izvore.

Slika 37: Odabrani pokazatelji iz praćenja kvaliteta vode u rekama - HMIK 2017. (Sliv Belog Drima)

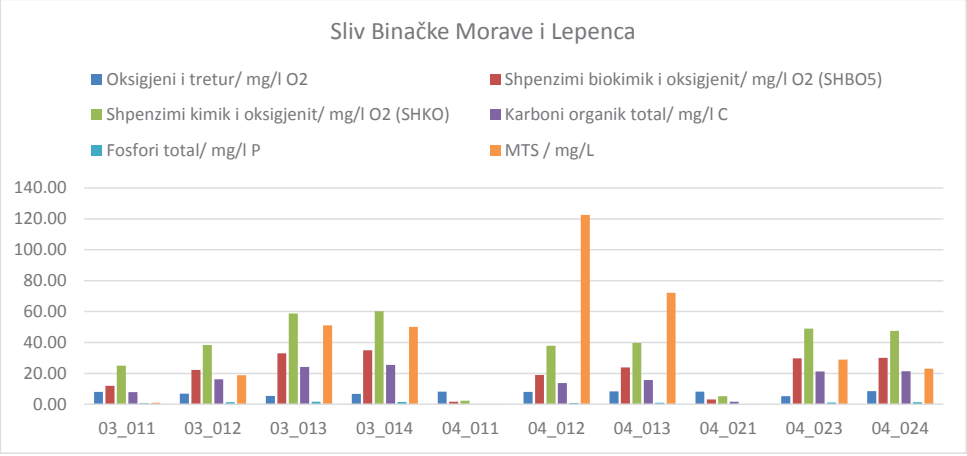
Sliv Ibra – u ovom slivu napravljen je izbor za ove reke: Ibar, Sitnica, Prištevka, Gračanka i Drenica (slika 38), gde se zapaža da je reka Prištevka/Bresje, skoro sa svim prikazanim parametrima pokazuje povišene vrednosti, jer se samo korito nalazi duž najnaseljenijeg područja i obuhvata i industrijska područja.

Slika 38: Odabrani pokazatelji iz praćenja kvaliteta vode u rekama - HMIK 2017. (Sliv Ibra)

Sliv Binačke Morave i Lepenca - u slivu Binačke Morave izabrana je reka Binačka Morava sa ukupno četiri stanice za praćenje (slika 39), gde u skoro svim njegovim stanicama za

praćenje pokazuje porast ovih šest parametara. Dok su u Slivu Lepenca odabrane dve reke: Lepenac i Nerodimka.

Slika 39: Odabrani pokazatelji praćenja kvaliteta rečnih voda - HMIK 2017. (Sliv Binačke Morave i Lepenca)

Na osnovu ova tri grafikona (teritorijalno prostiranje u svim slivovima) gde prisustvo ukupne količine fosfora/mg/l P iz analiza izvršenih tokom ovog perioda pokazuju da količine fosfora u rečnim vodama neće predstavljati toliko izraženi uticaj na površinske vode, jer se njegove vrednosti prikazane na dijagramima nalaze između 0,02 mg/l P (Drenica/Petraštica) i 4,05 mg/l P (Prištevka/Bresje). Odakle zaključujemo da površinske vode na Kosovu nisu ugrožena eutrofikacijom.

Takođe, i pokazatelj biohemijske potrošnje kiseonika (BPK_5), tokom perioda praćenja za 2017. godinu, izračunate vrednosti su između 1,73 mg O_2/l (Lepenac/Prevalac Subain) i 74,22 mg O_2/l, što pokazuje zagađenje sa najvećom prosečnom godišnjom vrednošću u reci Prištevci/Bresje. Iako u prirodnim uslovima čiste vode uopšte ne poseduju količinu BPK_5, ali ovo zagađenje se opravdava činjenicom da su površinske vode izložene uvek i svuda ispuštanjima otpadnih voda putem kojih se i stvaraju optimalni uslovi za rast vrednosti BPK_5.

Da bismo saznali da li stanje voda ima promena u 2017. godini u odnosu na prethodnu godinu, prikazali smo trend kvaliteta voda za izabrane parametre kao u gornjim grafikonima (tabela 3):

Tabela 3: Trend kvaliteta rečnih voda 2016-2017.

Stanice za praćenje	Rastvoreni kiseonik/ mg/l O_2	Biohemijska potrošnja kiseonika/ mg/l O_2 (BPK_5)	Hemijska potrošnja kiseonika / mg / l O_2 (HPK)	Ukupan organski ugljenik/ mg/l C	Ukupni fosfor/ mg/l P	Ukupne suspendovane materije/ mg/L (USM)
RV01_011	↓	↑	↑	↑	↓	↔
RV01_012	↑	↓	↓	↓	↓	↓
RV01_013	↑	↑	↑	↑	↑	↓
RV01_071	↓	↑	↑	↑	↓	↔
RV01_072	↑	↑	↑	↑	↓	↓
RV02_011	↓	↓	↓	↓	↓	↓
RV02_012	↑	↓	↓	↓	↓	↓
RV02_013	↑	↑	↑	↑	↑	↑
RV02_023	↓	↑	↑	↑	↓	↓
RV02_024	↓	↑	↑	↑	↓	↓
RV02_026	↑	↑	↑	↑	↓	↑
RV02_041	↑	↓	↓	↓	↓	↓
RV02_051	↑	↑	↓	↑	↓	↓
RV02_061	↑	↑	↑	↑	↓	↓
RV02_062	↓	↑	↑	↑	↓	↓
RV03_011	↓	↑	↑	↑	↑	↑
RV03_012	↑	↑	↑	↑	↑	↑
RV03_013	↑	↑	↑	↑	↑	↑
RV03_014	↑	↑	↑	↑	↓	↓
RV04_011	↑	↑	↑	↓	↓	↔
RV04_012	↓	↑	↑	↑	↑	↑
RV04_013	↓	↑	↑	↑	↓	↑
RV04_021	↑	↑	↑	↑	↓	↔
RV04_023	↑	↓	↓	↓	↓	↓
RV04_024	↑	↑	↓	↑	↓	↓

Biološko praćenje površinskih voda

Razvoj ekoloških sistema procene i klasifikacije jedan je od najvažnijih i tehnički zahtevnijih delova u sprovođenju Okvirne direktive za vode (ODV). Dobar ekološki status površinskih voda je utvrđen u Aneksu V ODV-a, u smislu kvaliteta biološke zajednice, hidroloških karakteristika i hemijskih karakteristika. Pošto se ne mogu postaviti apsolutni standardi za biološki kvalitet u svim državama koje imaju za cilj sprovođenje ODV i zbog ekološke promenljivosti, kontrole su specificirane da dozvole samo malo odstupanje od biološke zajednice, koje će imati antropogeni uticaj.

U okviru projekta "Omogućavanje prekogranične saradnje i integrisano upravljanje vodnim resursima u proširenom slivu reke Drim" podržanog od strane GEF (Global Environmental Fascilities) i koga sprovodi GWP (Global Water Partnership) izvršeno je biološko praćenje Sliva Belog Drima u pet stanica za praćenje:

- Stanica za praćenje 1 - Reka Beli Drim u Radavcu,
- Stanica za praćenje 2 - Reka Klina u Klini,
- Stanica za praćenje 3 - Reka Topluha u Piranu,
- Stanica za praćenje 4 - Prizrenska Bistrica u Vlašnji i
- Stanica za praćenje 5 - Reka Beli Drim u Vrbnici.

U okviru ovog praćenja izvršeno je istraživanje Zoo Bentosa – Invertebrata (Vodeni beskičmenjaci), i praćenje Fito Bentosa – Diatomi i Macrophytes.
Stanica za praćenje 1 i stanica za praćenje 5 nalaze se duž reke Beli Drim, a tri druge stanica za praćenje se nalaze duž toka reke Beli Drim.

Macro Invertebrates – bentosa (donji deo reke) makro (dovoljno veliko da se vidi golim okom) invertebrates su vodeni organizmi koji su uglavnom mali (koji će se zadržati u mreži od 200 do 500 μm), ali dovoljno veliki da se jednostavno sakupe. Makroinvertebrate žive u donjim delovima supstrata tokova i jezera, bar deo njihovog životnog ciklusa i žive u svim vrstama vodenog staništa. U ovu grupu spadaju insekti, ali i crvi, rakovi i puževi slatkih voda.

Praćenje Phyto Benthos/diatoma – Diatomi su fotosintetski, eukariotski organizmi, koji žive u gotovo svim vodnim telima. Nalaze se u izvorima, rekama, slivovima, jezerima, kanalima, slatkim, slanim i morskim vodama. Diatomi su tradicionalno klasifikovani prema obliku njihovih valvula, podeljeni u dve velike strukturne grupe: centrični diatomi (sa valvulama) koji pokazuju radijalnu simetriju) i diatomi pennate (sa valvulama koji pokazuju bilateralnu simetriju).

Praćenje fito Benthos/makrofite – Makrofite su vodene biljke koje rastu u ili blizu vode i nisu slobodne su, uronjene ili plivajuće i tu spada helophytes (biljka koja raste u močvari, delimično uronjena u vodi). Makrofite u jezerima i rekama obezbeđuju supstrate za vodene invertabrate, proizvode kiseonik i služe kao hrana za neke ribe i druge životinje. Struktura vodene vegetacije u rekama može se promeniti kao rezultat obogaćivanja hranljivih sastojaka i prisustva zagađivača. Štaviše, prisustvo vodenih makrocita izveštava se kao poboljšanje kvaliteta vode.

Rezultati biološkog praćenja za makroinvertebrate prikazani su u Tabeli 4.

Tabela 4: Rezultati biološkog praćenja za macroinvertebrates

	Radavac	Klina	Topluha	Vlašnja	Vrbnica
Vrednost indeksa EPT*[4]	22	20	12	16	8
Bio-klasifikacija	Veoma dobra	Veoma dobra	Veoma dobra	Veoma dobra	Dobra
FBI Vrednost*	1.97	3.78	5.19	3.97	6.01
Bio-klasifikacija	Odlična	Veoma dobra	Siromašna	Veoma dobra	Dosta siromašna
Vrednost indeksa BMWP*	204	200	134	154	96
Bio-klasifikacija	Veoma dobra	Veoma dobra	Veoma dobra	Veoma dobra	Dobra
Vrednost indeksa ASPT*	8.16	7.69	5.82	6.41	5.33
Bio-klasifikacija	Čista voda	Čista voda	Sumnjiv kvalitet	Čista voda	Sumnjiv kvalitet
Biotički Indeks SWRC*	2.03	4.78	5.50	3.77	5.41
Klasifikacija vode	Odlična	Veoma dobra	Siromašna	Dobra	Siromašna

Na osnovu promenljivih vrednosti makroinvertebrate indeksa donet je i ekološki statut vodnog tela Beli Drim na tačkama praćenja, kao što je prikazano u tabeli 5.

[4]***Objašnjenje skraćenica korišćenih u tabeli: ETP**-*Ephemeroptera, Plecoptera, Trichoptera;* ***FBI-*** *Family Biotic Index (Porodični Biotički Indeks),* ***BMWP-*** *Biological Monitoring Working Party Score (Ocena za deo rada za biološko praćenje);* ***ASPT-*** *Average Score per Taxon (Prosečna ocena za takson);* ***SWRC-*** *Stroud Water Research Centre (Istraživački Centar za vodene tokove).*

Tabela 5: Ekološki status sliva Belog Drima[5]

Reka	Mesto merenja	Ekološki status	
Beli Drim	Radavac	Visok	
Klina - Klina	Klina	Umeren	
Topluha - Pirane	Pirane	Siromašna	
Prizrenska Bistrica	Vlašnja	Umeren	
Beli Drim	Vrbnica	Siromašna	

Procena kvaliteta vode na osnovu makroinvertebrate, diatoma i makrofita sprovedena u ovom projektu dala je početni pregled kvaliteta slatkovodnih ekosistema u slivu Belog Drima. Međutim, da bi se dobili dosledni i naučni rezultati kvaliteta vode u slivu Belog Drima i šire na Kosovu, treba da se razmotre sledeće preporuke:

U cilju stvaranja detaljnije slike u vezi sa biološkim praćenjem voda, predlaže se sledeće:

- Ponoviti praćenje procene kvaliteta vode na osnovu makrovertebrore, diatoma imakrofita u ostalim sezonama tokom godine.
- Ponoviti praćenje procene kvaliteta vode na osnovu makrovertebrore, diatoma imakrofita, na više stanica za praćenje struje i odabranih reka, da bi se dobila preciznija slika o kvalitetu vode u slivu Belog Drima.
- Proširenje praćenja kvaliteta vode u drugim tokovima i slivu reke Beli Drim koji nisu obuhvaćeni tokom ove faze praćenja.
- Proširenje praćenja kvaliteta vode na osnovu bioloških pokazatelja u drugim tokovima i rekama na Kosovu.
- Prema zahtevima ODV, stvoriti ponovljeni sistem u odabranim stanicama za praćenje u slivu reke Beli Drim na osnovu zakonskih uslova, najmanje četiri puta godišnje.
- Stvaranje baze podataka u kojoj su svi rezultati biološkog praćenja, uključujući i one u ovom izveštaju, zajedno sa svim rezultatima hemijskog praćenja i drugih zapažanja sa terena.
- Pošto u Evropi ima mnogo biotičkih indikacija u upotrebi, a koje su namenjene za druge geografske oblasti, postoji hitna potreba da se standardizuje korišćenje biotičkih indeksa koji će biti podešeni da odgovaraju za Kosovo.
- Postoji hitna potreba da se postigne dobar sporazum između zemalja Balkana da se standardizuje korišćenje istih biotičkih indeksa za procenu kvaliteta slatkovodnih ekosistema u tom području.

[5] *Izveštaj o biološkom praćenju u okviru projekta "Prekogranična saradnja i integrisano upravljanje vodnim resursima u proširenom slivu reke Drim", GWP 2017.*

- Korišćenje referentnih mesta koja poseduju "dobar ekološki status" takođe može biti varljivo u regionu, s obzirom da bi trebalo da postoji standardizovan način za utvrđivanje ovih sredina u slatkovodnim ekosistemima.
- Korišćenje preporuka izvedenih iz ODV EU je različito shvaćeno u različitim zemljama Balkana i postoji hitna potreba za standardizovanjem među zemljama ispravnu metodologiju za procenu kvaliteta vode korišćenjem makrovertebrore, diatoma i makrofita.

Praćenje količine vode

Pored kvaliteta vode, HMIK vrši i praćenje količine vode. Praćenje količine vode vrši se putem hidrometrijske mreže, koja se sastoji od više mernih stanica na rekama gde se vrše merenja za količinu vode. Hidrometrijska mreža se sastoji od 25 hidrometrijskih stanica. U ovim stanicama se mere Nivo (h) i Protok (Q). U sledećoj tabeli prikazani su podaci o nivou vode H (m), za hidrometrijske stanice za merenja nivoa izvršena 2017. godine.

Tabela 6: Godišnje prosečne vrednosti nivoa H (cm) prema mernim stanicama[6]

Stanica	Sred. (m)	Max. (m)	Min. (m)
Berkovo	0.993	1.567	0.814
Brod	0.718	1.608	0.538
Crnoljevo	0.237	0.965	0.153
Dečane	0.310	0.779	0.224
Domorovce	0.690	1.705	0.441
Drelje	0.584	1.610	0.265
Glogovac	1.154	2.275	0.880
Đakovica	0.804	3.045	0.359
Đonaj	1.846	4.266	1.327
Klisura	0.715	1.811	0.464
Elez Han	1.030	2.611	0.729
Kačanik	0.420	1.569	0.229
Kpuz	0.995	2.495	0.505
Klina	0.632	1.964	0.435
Končul	2.365	4.950	1.792
Leposavić	1.619	3.206	1.166
Lužane	0.856	2.855	0.482
Miloševo	1.402	3.665	0.856
Miruša	0.720	1.292	0.561
Mlike	0.602	1.239	0.302

[6] *Hidrometeorološki Institut Kosova*

Nedakovac	1.468	2.689	1.245
Pirane	1.075	3.455	0.809
Prizren	0.534	0.960	0.405
Vitina	0.574	1.531	0.349
Vragolija	0.678	2.312	0.416

U sledećoj tabeli su prikazani podaci za protok (Q), za četiri hidrometrijske stanice za praćenje ostvareni za 2017. godinu.

Tabela 7: Prosečne godišnje vrednosti protoka Q (l/s) prema mernim stanicama[7]

Merna stanica	**Godišnji prosek l/s**	**Godišnji minimum l/s**	**Godišnji maksimum l/s**
Đonaj	45.3	6.12	97.4
Rugovska klisura	3.468	0.595	8.631
Dečanska klisura	0.516	0.252	1.230
Prizrenska klisura	2.603	0.577	7.014

[7] *Hidrometeorološki Institut Kosova*

1.3. Zemlja (zemljište)

Industrija, poljoprivreda, otpad, transport i upotrebljene vode neki su od glavnih uzroka zagađenja zemljišta na Kosovu. U mnogim mestima oko teških industrija kao što su Obilić, Mitrovica, Glogovac, Elez Han, procenjuje se da je zagađenje zemljišta prilično očigledno. Još veća zabrinutost je to što su ove industrije u funkciji već godinama. Teške industrije vrše ispuštanje zagađujućih materija u životnu sredinu, što takođe utiče na zagađenje zemljišta prisustvom opasnog otpada bilo teških metala ili hemikalija.

Ovaj trend zagađenja i degradacije zemljišta još uvek raste, uprkos mnogim merama koje preduzimaju lokalne i centralne institucije. Skoro od 2000. godine pa do danas, zemljišta se zloupotrebljavaju i životna sredina nastavlja da se degradira, posebno duž glavnih lokalnih i regionalnih puteva Kosova.

Korišćenje zemljišta

Korišćenje i iskorišćavanje zemljišta karakteriše trend rasta kako sa aspekta korišćenja u agro-ekonomske svrhe, tako i sa infrastrukturnog aspekta. Iskorišćavanje poljoprivrednog zemljišta karakteriše se u mnogim slučajevima bez nekog kriterijuma što ima za posledicu da zemljište u nekim slučajevima, posebno tokom izgradnje infrastrukture ili eksploatacije inertnog materijala, trpi nepopravljivu degradaciju od implikacija interesnih grupa.

Prema podacima iz ankete poljoprivrednih domaćinstava iz 2017 godine, ukupna površina iskorišćenog poljoprivrednog zemljišta je 416 072,30 ha, od koje većina pripada livadama i pašnjacima (uključujući i zajedničko zemljište) 218 314,30 ha ili 52,5%, dok obradivo zemljište - polja (osim povrća) iznosi 186 954,16 ha ili 44.9 %.[8]

U poređenju sa 2016. godinom, tokom 2017. godine došlo je do povećanja korišćene površine poljoprivrednog zemljišta, kao i povećanja prinosa zemljišta, dok je pad na pašnjacima i livadama. Ostala obradiva zemljišta obuhvataju višegodišnje usjeve 2,3% i voćnjaci za 0,3%.

Na Kosovu, sektor lekovitog i aromatičnog bilja kako u kultivisanju tako i u sakupljanju je prilično konsolidovan. Računa se da oko 160 ha kultivisanog kao i 179.580 ha sertifikovanih zona za sakupljanje lekovitog bilja i divljih plodova.

Postoji 5 sertifikovanih kompanija koje vrše sakupljanje ovih biljaka i 45 centara za sakupljanje širom Kosova. Izvozi se kao polu-prerađeni proizvod, a 95% proizvodnje se izvozi van Kosova.[9]

[8] Zeleni izveštaj, 2017., MPŠRR
[9] *Izvor: Odeljenje za poljoprivrednu politiku i tržišta /MPŠRR*

Odgovornosti za upravljanje i konsolidaciju zemljišta

Zakon o uređenju zemljišta (br. 04/L-040, 2012.), utvrđuje institucije odgovorne za uređenje zemljišta; Ministarstvo, Katastarska agencija Kosova, Opština i opštinske katastarske kancelarije.

Ministarstvo poljoprivrede, u skladu sa opštinskim razvojnim planovima, predlaže katastarske zone ili delove katastarskih zona koji će biti uređeni projektom uređenja zemljišta. Katastarska agencija Kosova poseduje sledeće opšte podatke o uređenju zemljišta:

- Katastarske zone
- Površina zemljišta po kulturama
- Broj katastarskih parcela
- Broj učesnika

U drugim direktnim ili indirektnim oblicima oko upravljanja i administriranja zemljišta na Kosovu uključen je niz zakona i administrativnih uputstava od strane Ministarstva poljoprivrede, Ministarstva životne sredine i drugih institucija.

Kao što je poznato da zaštita zemljišta i održivi razvoj poljoprivrede u velikoj meri zavise od pravilne pripreme i sprovođenja politika o zemljištu. Te politike predstavljaju ključ kontrole degradacije zemljišta i poboljšanja korišćenja poljoprivrednog zemljišta, na osnovu njenog proizvodnog kapaciteta.

Odgovornosti za praćenje zemljišta

Na Kosovu još uvek nema sistema za praćenje zemljišta. Institucije odgovorne za praćenje zemljišta su; Poljoprivredni Institut Kosova i Hidrometeorološki Institut Kosova. Obe ove institucije deluju u okviru odgovarajućih ministarstava, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja, odnosno Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja.

Poljoprivredni Institut Kosova ima sledeće odgovornosti za praćenje zemljišta:

- Tehnička i naučna podrška tehničkim odeljenjima MPŠRR-a,
- Kontrola kvaliteta poljoprivrednih inputa, hrane i očuvanja životne sredine,
- Ispitivanje varijeteta poljoprivrednih kultura (pšenice, ječma, kukuruza i krompira) u agro-ekološkim uslovima na Kosovu.
- Istraživački radovi u pravcu stvaranja kultura pšenice, hibrida kukuruza itd.,

- Pripremni radovi na stvaranju genetske banke za različite kulture,
- Procenjivanje proizvodnih kvaliteta i boniteta zemljišta na Kosovu,
- Istraživanje, identifikacija i inventarisanje štetnih bioloških agenasa (štetočina, patogena, korova itd.) na Kosovu itd.[10]

Hidrometeorološki Institut Kosova ima sledeće odgovornosti:

- Prati zagađenje zemljišta na celoj teritoriji Kosova, u skladu sa programom praćenja;
- Vrši pregled nacionalne mreže praćenja kvaliteta zemljišta i daje predloge za njene eventualne promene po potrebi.
- Prati kvalitet zemljišta i vrši laboratorijske analize i u posebnim slučajevima.
- Ocenjuje i analizira rezultate prikupljene iz praćenja kvaliteta zemljišta i izrađuje izveštaje o praćenju kvaliteta zemljišta;
- Priprema operativne postupke za laboratorijske analize zemljišta u skladu sa evropskim normama za laboratorijska merenja;

[10] http://www.mbpzhr-ks.net/sq/instituti-bujqesor-i-kosoves

1.4. Zaštićene zone i biodiverzitet

Ukupan broj zaštićenih prirodnih zona na Kosovu u 2017. godini iznosi 184 koje obuhvataju površinu od 126,119.29 ha ili 11.56 % površine Kosova. U sklopu ovih zona ulaze: 19 striktnih prirodnih [11] rezervata („Rezervat Arnen", „Vrh Rops", „Rusenica", „Kamilja", itd.), 2 nacionalna parka (NP „Šar", NP "Prokletije"), 156 prirodnih spomenika („Izvor Belog Drima sa Radavačkom pećinom", „Pećina Gadimlja", „Vodopadi Miruše", „Rugovska klisura", „Kanjon Belog Drima i Sveti Most", „Stablo Platana u Marašu" itd.), 1 prirodni park („Planina Paštrik i Jezero Vrbnice"), 5 zaštićena pejzaža („Shkugëza" i „Borovi Dečana" itd.) i 1 posebna zaštićena zona ptica („Močvara Henc-Radevo").

Najveću površinu zaštićenih zona čine nacionalni parkovi: „Prokletije" i „Šar" prirodni park „Planina Paštrik i Jezero Vrbnice" zaštićeni pejzaž „Germia" i prirodni spomenik posebnog posebne važnosti „Vodopadi Miruše".
Tokom 2017. godine, nakon pripreme profesionalnog obrazloženja od strane Kosovskog instituta za zaštitu prirode, opštem spisku zaštićenih područja je dodato: 11 spomenika prirode na teritoriji opštine Uroševac.

Tabela 8. Zaštićene prirodne zone prema kategorijama 2017. godine

Kat. IUCN-a	**Naziv**	**Br.**	**Površina/ha**	**Učešće ZZ po %**
I	Striktni prirodni rezervati	19	10,885.82	**0.99**
II	Nacionalni parkovi	2	115,957	**10.6**
III	Prirodni spomenici	156	6,059.79	**0.57**
V	Prirodni park	1	5,934	**0.5**
V	Zaštićeni pejzaž	5	2.437	**0.2**
V	Posebna zaštićena zona ptica	1	109.5	**0.01**
	Ukupno	184	126119.29[12]	**11.56 %**

[11]Tokom ovog perioda proglašeno je 8 novih striktnih rezervata, a pojedinim postojećim rezervatima ponovo su definisane granice i ukupna površina.
[12] Objašnjenje: Ova površina zaštićenih zona ne obuhvata zaštićene zone koje se nalaze u okviru nacionalnih parkova „Šar" i „Prokletije"

Tokom 2017. godine na inicijativu Kosovskog instituta za zaštitu prirode pripremljena su profesionalna obrazloženja o uzimanju pod zakonskom zaštitom 10 objekata/novih prirodnih zona, od kojih su: 9 spomenika i 1 zaštićeni pejzaž u opštini Đakovica.

U toku ovog perioda vršeno je nadgledanje zaštićenih zona i davanje preporuka i profesionalnih mišljenja o intervenciji u prirodi.
U pojedinim zaštićenim zonama bilo je intervencija, kao što su: ilegalna gradnja, seča šuma, požari u zaštićenim zonama kao i izgradnja infrastrukture.

U 2017. godini bila je predviđena realizacija projekta za označavanje zaštićenih zona-striktnih rezervata, ali zbog smanjenja budžeta očekuje se da će se projekat realizovati u narednim godinama.

BIODIVERZITET

Flora i vegetacija- Zbog svog geografskog položaja i klimatskih uslova, kao i istorijskog razvoja flore i vegetacije, Kosovo predstavlja veoma bogat region vrsta, među kojima je veliki broj endemičnih, relikvenih i stenodendemičnih vrsta. U okviru vegetacije su predstavljeni karakteristični ekosistemi koji predstavljaju staništa za mnoge životinjske vrste.

Flora naše zemlje sastoji se od algi, lišajeva, gljiva, paprata, golosemenica i skrivenosemenica, koji su osnova života i formiraju zeleni pokrivač zemlje koji direktno utiče na život životinja i čoveka. Prema podacima različitih autora, veruje se da je na Kosovu prisutno oko 2.800 do 3.000 vrsta vaskularne flore.[13]

O sadašnjem stanju flore i vegetacije, iako još uvek nisu izvršene potpune analize o stanju određenih florikulturnih elemenata i nekih fitocenoza, dosadašnja istraživanja pokazuju da je flora i vegetacija naše zemlje u opasnosti od uništenja. U tom pogledu je uticao kompleks faktora, među kojima antropogen je glavni faktor degradacije i uništavanja primarnog i autoktonog biljnog sveta ove teritorije. Iako još uvek nisu izvršene dovoljne analize u pogledu stanja određenih florikulturnih elemenata i nekih fitocenoza, dosadašnja istraživanja ukazuju na loše stanje flore i vegetacije naše zemlje. U tom pogledu je uticalo kompleks faktora, među kojima najvažniji je onaj antropogena koji je doveo do degradacije i uništenja autoktonog biljnog sveta.

Stanje faune – U faunističkom pogledu Kosovo se karakteriše velikom raznovrsnošću iako istraživanja u ovom pogledu nisu završena. Opšte stanje faune je dobro i to kao rezultat proširenja površina zaštićenih zona, uglavnom u dva nacionalna parkova koji čine oko 10% cele površine zaštićenih prirodnih zona. Najveći pritisak koji se vrši

[13]Crvena knjiga vaskularne flore Republike Kosovo

fauni Kosova se dešava zbog ilegalnog lova koji se javlja povremeno i unutar prostora zaštićenih zona.

Od ilegalnog lova najugroženiji su jeleni i divokoze, dok su bolji razvoj postigli mrki medved, lisica, vuk itd. Zbog uznemirenja koju čine ljudi i zbog nedostatka organa upravljanja, posebno tokom perioda folenizacije, mnoge vrste ptica koje su nekada bile prisutne u močvari Enca sada se veoma retko viđaju.

Računa se da na Kosovu živi 250 vrsta kičmenjaka, od kojih samo ptica ima 220 vrsta, oko 20 vrsta reptila, preko 10 vrsta amfiba, takođe preko 30 vrsta riba, 176 vrsta leptira i nedefinisani broj faune vodenih makroinvertebrora. Tačan broj vrsta faune biće definisan tokom izrade Crvene knjige faune, koje je počelo 2017. godine i biće nastavljeno i tokom 2018. godine, u okviru drugih projekata.

Praćenje vrste sisara – U sklopu aktivnosti nadzora i inventarizacije biodiverziteta u zaštićenim prirodnim zonama, i tokom 2017. godine KAZŽS, odnosno Institut za Zaštitu Prirode, nastavio je praćenje faune kamerama-zamkama u dva Nacionalna parka „Šar" i „Prokletije".

Postavljanje kamera-zamki je realizovano u nekoliko dela parkova za koje se veruje da su moguće zone kretanja divljih životinja. U toku ovog perioda su obezbeđeni podaci o prisustvu sisara kao što su: Ris, Mrki medved (*Ursus arctos*), Jelen (*Capreolus capreolus*), Divlja svinja (*Sus scrofa*), Lisica (*Vulpes vulpes*), Divlja mačka (*Felis sylvestris*), Jazavac (*Meles meles*), Zec (*Lepus europaeus*) kao i neke druge uobičajene vrste. I ove godine uz pomoć kamera-zamki potvrđeno je prisustvo Balkanskog risa (*Lynx lynx ssp. balcanicus*) na teritoriji Nacionalnog parka „Prokletije". Od prisustva ukupnog broja ovih vrsta sisara, može se zaključiti relativno dobro stanje faune u ova dva zaštićena prirodna područja.

Slike snimaka kamera-zamki

1.5. Otpadi

Stanje sektora otpada – Upravljanje otpadom u Republici Kosovo je regulisano **Zakonom br. 64/L-060** o otpadu i drugim podzakonskim aktima. Opštine, vlasnici i proizvođači otpada kao i licencirana lica koja se bave upravljanjem otpadom su dužna da svake godine izveštavaju Ministarstvu o upravljanju otpadom.

Zaštita životne sredine od zagađenja i štete prouzrokovane otpadom zahteva primenu usvojenog zakonodavstva u oblasti otpada gde se postavljaju standardi, tehnike i metode za njihov tretman koji utiču na smanjenje količine otpada i negativnih efekata na životnu sredinu.

Upravljanje komunalnim otpadom na Kosovu vrši se putem javnih i privatnih pružilaca usluga, dok se prikupljeni otpad deponuje na regionalnim i opštinskim sanitarnim deponijama.

Stanje sanitarnih deponija na Kosovu 2017. godine kao i pre mnogo godina nije dobro. Ovo stanje je rezultat mnogih faktora, sa posebnim naglaskom na nepravilnom upravljanju deponijama.

Uopšte gledano, može se proceniti da su preduzeti koraci ka poboljšanju u pogledu održavanja u odnosu na prethodne godine, izuzev deponije u Peći, čija je situacija teška kao posledica prekomernog prelivanja otpada i nedostatka novog prostora. Pokrivenost zemljištem u ispunjenim mestima otpadom smatra se boljom nego u prethodnim godinama.

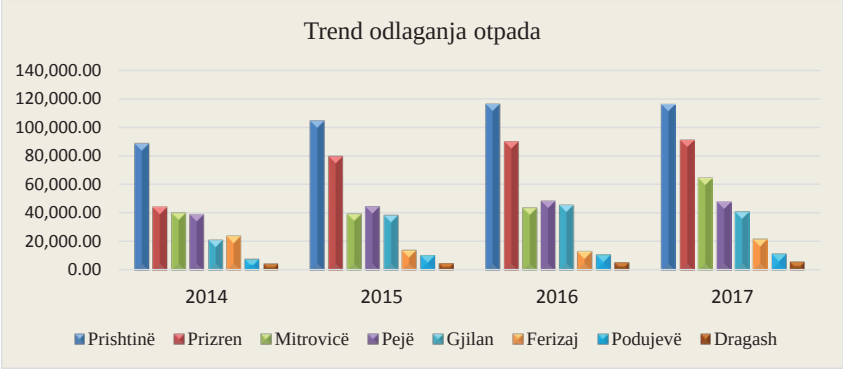
Pokrivenost otpada slojevima zemlje na sanitarnoj deponiji u Landovici (Prizren)

Količina deponovanog otpada-Količina proizvedenog i deponovanog otpada na sanitarnim deponijama Kosova je u porastu kao što se može videti i u sledećoj tabeli. Najveća količina otpada je deponovana na sanitarnoj deponiji Miraš (Priština), a najmanja količina otpada je deponovana na sanitarnoj deponiji u Dragašu.

Tabela 9. Količina otpada po sanitarnim deponijama tokom perioda 2014-2017.

Sanitarne deponije	Ukupno po tonu 2014.	Ukupno po tonu 2015.	Ukupno po tonu 2016.	Ukupno po tonu 2017.
Priština (Miraš)	88803.29	104742.68	116529.00	116355.77
Prizren (Landovica)	44490.70	79661.07	89897.79	90858.81
Mitrovica (Grmovo)	40284.64	39546.52	43863.36	64663.05
Peć (Svrke)	38950.00	44424.00	48342.00	47926.00
Gnjilane (Velekince)	21263.30	38244.60	45311.82	40788.79
Uroševac (Grlica)	23462.00	13801.23	12904.16	21248.18
Podujevo (Dubnica)	7679.20	10315.42	10552.70	11083.00
Dragaš (Šar)	4261.00	4577.00	5201.50	5530.50
Ukupno deponija	**269194.13**	**335312.52**	**372602.33**	**398454.10**

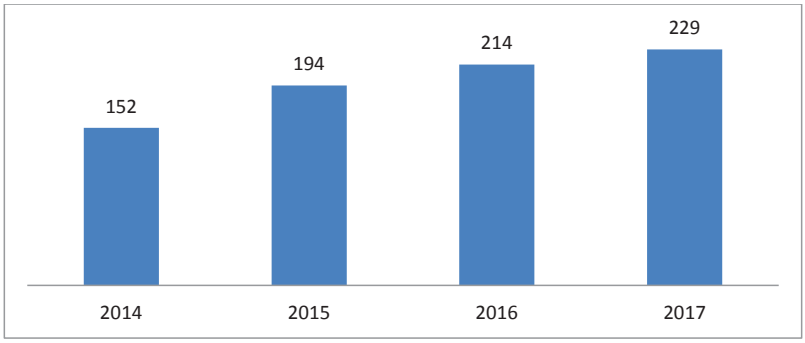
Povećanje odlaganja otpada može se primetiti i na osnovu trenda odlaganja otpada na deponijama za period 2014-2017. *(Slika 40).*

Slika 40. Količina deponovanog otpada tokom perioda 2014-2017.

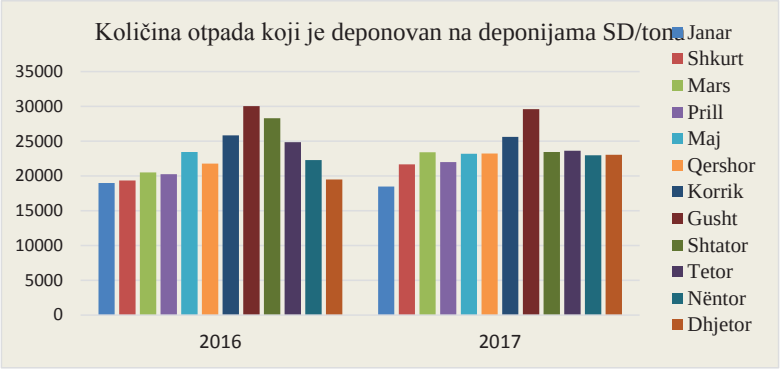
Prema podacima podnetim za 2017. godinu, na Kosovu je ukupno prikupljeno 398454 tona komunalnog otpada. Podaci iz 2017. godine pokazuju da je prosek prikupljenih komunalnih otpada na Kosovu bio 229 kg/po stanovniku/godišnje, odnosno 0.63 kg/po stanovniku/dnevno. Na slici 41 prikazana je prosečna količina prikupljenog komunalnog otpada izraženo u kg/po stanovniku/godišnje prema broju stanovnika za godine 2014-2017[14].

[14]*ASK, Procena stanovništva Kosova 2014, 2015. i 2016.*

Slika 41. Količina prikupljenog otpada u kg/broju stanovnika/godišnje u periodu 2014-2017

Na sanitarnim deponijama kojima upravlja KUDK: Miraš (Priština), Dumnica (Podujevo), Velekinca (Gnjilane) i Landovica (Prizren), u toku perioda 2016-2017, rezultiralo je da odlaganje otpada je veća u 2017. godini razlikom od 5,136.66 tona. U 2016. godini deponovano je 275,195.47 tona otpada, dok 2017. godine deponovano je 280,332.12 tona otpada *(Slika 42).*

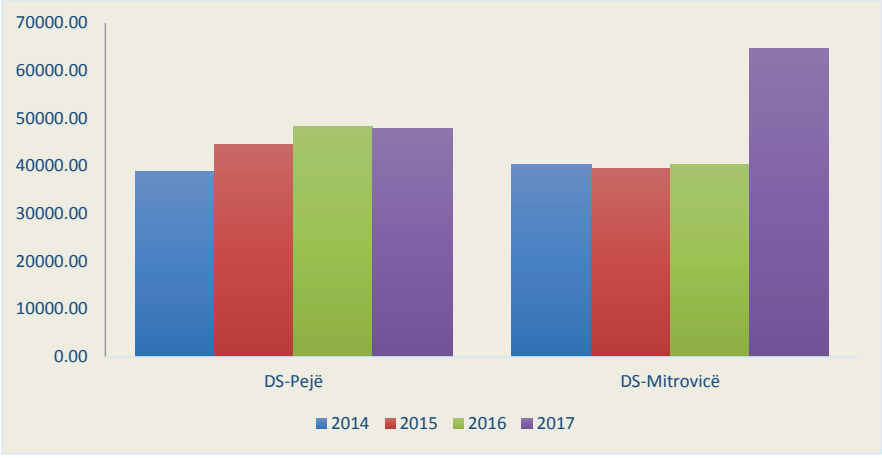
Slika 42. Trend odlaganja otpada na sanitarnim deponijama, kojim upravlja KUDK za 2016-2017. godinu

Na deponijama kojima upravljaju opština Mitrovica i Peć, primećujemo da je trend rasta odlaganja otpada na deponiji Mitrovice naročito vidljiv u 2017. godini sa količinom od 64.663,05 tona, tako da u odnosu na 2016. godinu imamo deponovanu količinu od 24.321,06 tona. U ovo povećanje uticalo je širenje mreža usluga i naplate, kao i bolje upravljanje otpadom od strane operatora.

U periodu od 2016. do 2017. godine najveća količina odlaganja otpada zabeležena je u avgustu sa količinom od 3.632,03 tona. U ovaj rast je uticalo porast potrošnje

organskih proizvoda. Na sanitarnoj deponiji Mitrovica deponuje se otpad sledećih opština: Mitrovica, Vučitrn i Skenderaj.

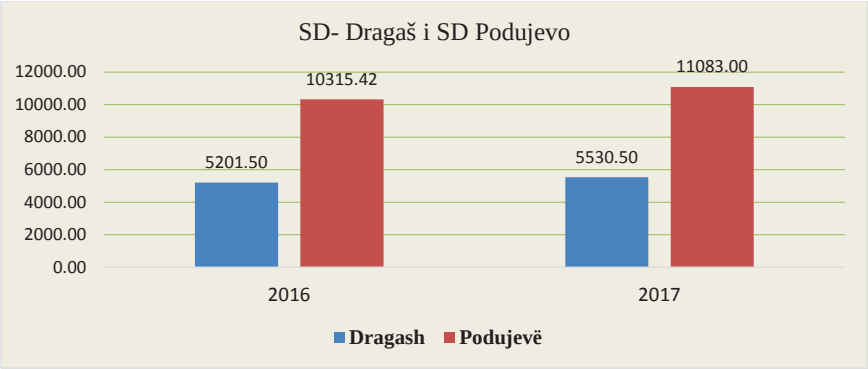
Na sanitarnoj deponiji u Peći 2017. godine deponovano je 4.7926 tona otpada. Na ovoj deponiji deponuje se otpad iz sledećih opština: Peć, Dečane, Klina i Istok. Trend deponovanja otpada ne pokazuje neke značajne promene, za razliku od prethodne godine u 2017. godini imamo oko 0,5 tona manje deponovanog otpada. Ako vršimo upoređivanje količine otpada deponovanog na ove dve deponije u periodu 2014-2017, možemo videti da je najveća količina deponovana na sanitarnoj deponiji u Mitrovici, sa razlikom od 5.194,2 tona (Slika 43).

Slika 43. Količina deponovanog otpada na SD Mitrovica i Peć u periodu 2014-2017.

Deponija u Dragašu i ona u Podujevu su karakteristična, jer se tamo deponuje otpad koji proizvode samo ove opštine. Na deponiji Dragaša u 2016. godini deponovano je 5,201.5 tona otpada, dok 2017. godine deponovano je 5,530.5 tona otpada, dakle zabeleženo je povećanje odlaganja otpada od 329 tona.

Na deponiji Podujeva u 2016. godini deponovano je 10.315,42 tona otpada, dok 2017. godine deponovano je 11.083,00 tona, odnosno razlikom od 767,58 tona. I na ovim deponijama, najveća količina otpada tokom perioda 2016-2017. deponovana je u avgustu. Ako uporedimo ove dve deponije za 2017. godinu, može se primetiti da je na deponiji u Podujevu postoji razlika od 5.552,5 tona više deponovanog otpada, u poređenju sa onim u Dragašu.

Slika 44. Količina deponovanog otpada za 2017. godinu- Dragaš & Podujevo

Ilegalne deponije-Procena je izvršena tokom maja i juna 2017. godine od strane Kosovske agencije za zaštitu životne sredine, u saradnji sa opštinskim službenicima/inspektorima i službenicima RKO-a, uz podršku GIZ-a. Od 1,572 ilegalnih deponija evidentirano je da su 45% velike deponije, 36% su srednje deponije, a 17% su male deponije.

U tabeli 10 u tabelarnom obliku su prikazani podaci o broju ilegalnih deponija identifikovanih duž puteva u 17 opština tokom 2016. godine, njihova ponovna procena 2017. godine i broj ilegalnih deponija koja su eliminisana. Nakon ponovne procene od ukupno 1117 ilegalnih deponija 2016. godine, nakon eliminisanja određenog broja, 2017. godine otkriveno je 451 ilegalnih deponija. Od prikupljenih podataka, najveći broj ilegalnih deponija je identifikovan u opštini Lipljan (97), praćeno onim Glogovca i Uroševca sa 57 odnosno 51 ilegalnih deponija, a manje ilegalnih deponija je identifikovano u opštini Klina (9).

Tabela 10. Upoređivanje ilegalnih deponija prema identifikovanim opštinama 2016. i 2017.

Br.	Opština	Br. ilegalnih deponija 2016.	Eliminisanih	Br. ilegalnih deponija 2017.
1	Istok	82	61	21
2	Klina	57	48	9
3	Peć	121	102	19
4	Đakovica	70	28	42
5	Uroševac	61	10	51
6	Kačanik	35	17	18
7	Štimlje	27	13	14
8	Glogovac	137	80	57
9	Kosovo Polje	42	32	10
10	Gračanica	32	16	16

11	Lipljan	105	8	97
12	Obilić	53	42	11
13	Podujevo	35	21	14
14	Priština	94	18	76
15	Mitrovica	38	25	13
16	Skenderaj	71	53	18
17	Vučitrn	57	34	23
Ukupno		**1117**	**666**	**451**

Medicinski otpad- Ova vrsta otpada se prerađuje u osam postrojenja, koja su uspostavljena u sklopu bolničkih centara u glavnim centrima Kosova. Od ovih osam postrojenja sedam njih je izgrađeno finansiranjem MŽSPP-a, a postrojenje koje se nalazi u okviru bolnice u Vučitrnu je finansirano od strane Crvenog polumeseca Ujedinjenih Arapskih Emirata i vredi naglasiti da je po prvi put izveštavalo za 2017. godinu.

Od podataka koje je prikupio KAZŽS može se videti da je zabeleženo konstantno povećanje tretmana ovih otpada iz godine u godinu (Tabela 11), međutim sve zdravstvene delatnosti ne šalju otpad za preradu u ovim postrojenjima, inače bi bilo povećanja količine ovih otpada.
U postrojenju koje se nalazi u GCUK u Prištini, je prerađena najveća količina medicinskog otpada, praćeno postrojenjem u Prizrenu, dok se najmanja količina otpada prerađuje u postrojenju u Vučitrnu.
Sa izuzetkom postrojenje u Đakovici i Vučitrnu, sva druga postrojenja funkcionišu punim kapacitetom, dok u postrojenju GCUK-a zbog velike količine otpada radi se i u smenama.

Tabela 11. Količina prerađenog bolničkog otpada u periodu 2015-2017.

Br.	Postrojenje	Količina/kg/2015.	Količina /kg/2016.	Količina /kg/2017.
1	Priština	205967	230370	246587
2	Prizren	91760	93981.8	110541.36
3	Peć	44418	49403	49351.00
4	Uroševac	52082	57795	8901[15]
5	Gnjilane	26591	22936	36791.30
6	Đakovica	9365	2160	2171
7	Mitrovica	51192	66000	79359
8	Vučitrn	/	/	1647.95
8	**Ukupno**	**481375.00**	**522645.80**	**532323.11**

[15]*Postrojenje u Uroševcu je podnelo izveštaj samo za mesece januar, februar i mart.*

Prerada otpada na Kosovu - Na osnovu ažuriranog registra sa listom kompanija licenciranih od strane MŽSPP-a koje se bave upravljanjem otpadom, postoji 97 licenciranih kompanija koje su registrovale nekoliko aktivnosti kao što su: upravljanje komunalnim otpadom, metalni otpad, medicinski otpad, plastični otpad itd. Opštine sa najvećim kompanijama za upravljanje otpadom su: Priština sa 16 kompanija, zatim Uroševac i Đakovica sa 12 odnosno 8 kompanija, dok samo po jednu licenciranu kompaniju imaju opština Vitina, Suva Reka, Mališevo itd. U sledećoj tabeli prikazane su vrste prerade otpada i broj kompanija koje se bave njima (Tabela 12).

Tabela 12. Broj kompanija koje se bave preradom raznog otpada

Br.	Vrste otpada koji se prerađuju	Licencirani operatori
1	Deponovanje	1
2	Sakupljanje i transport komunalnog otpada	28
3	Sakupljanje, transport i prerada komunalnog otpada	3
4	Sakupljanje, transport i prerada industrijskog otpada	1
5	Prerada medicinskog otpada	7
6	Sakupljanje, transport i prerada organskog otpada	1
7	Sakupljanje, transport i prerada organskog otpada, plastike, papira, stakla, drva, itd.	1
8	Sakupljanje, transport i prerada papira i kartona	2
9	Sakupljanje, transport i prerada papira, kartona i plastičnog otpada	1
10	Sakupljanje, transport i prerada papirnog otpada	4
11	Sakupljanje, transport i prerada metalnog i plastičnog otpada	2
12	Vrste otpada: akumulatori, metali, vozila itd.	11
13	Sakupljanje, transport i prerada otpada metala i gvožđa	9
14	Sakupljanje, transport i prerada otpada ulja	3
15	Sakupljanje, transport i prerada gumenog otpada	2
Ukupno		**76**

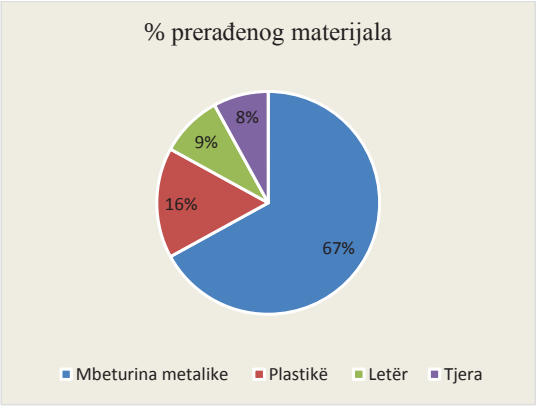
Anketa o prerađenom otpadu – Rezultati koji su dobijeni iz ove ankete obavljene sa kompanijama koja se bave upravljanjem otpada za 2016. godinu pokazuju da je ukupna količina otpada koja je primljena za preradu iznosio 62,461 tona, dok je količina otpada koji je nastao nakon procesa prerade iznosio 55,830 tona, količina prerađenog otpada u zemlji je iznosio 60,935 tona, a količina otpada izvezenog od strane kompanija koja se bave tretmanom/preradom iznosiio je 10,871 tona [16] *(Tabela 13).*

[16] *ASK, Anketa o prerađenom otpadu, 2016. godine*

Tabela 13. Količina otpada kojim upravljaju kompanije koje se bave tretmanom/preradom, 2016.

Vrsta otpada	Količina primljenog otpada za tretman/preradu	Količina proizvedenog materijala	Od kojih je	
			Prerađeno/	Izvezeno
Količina u tonama	tona	tona	tona	tona
Metalni otpad (metalni otpad gvožđa, metal u boji, gvožđe, bakar, limenke, mesing, nerđajući čelik, olovo)	41756	33207	40232	4046
Plastika (plastične flaše, najlon, granule)	10163	12091	11686	498
Papir	5322	5312	3860	6128
Drugo (kućni otpad, stara ćebad, staklene flaše)	5220	5220	5220	199
Ukupno	**624261**	**55830**	**60998**	**10871**

Na slici 45 je prikazan procenat tretiranog i prerađenog materijala, gde se vidi da materijal koji je najviše tretiran i prerađen je metal sa 67% i plastika sa 16%.

Slika 45. Otpad kojim se upravlja prema materijalu od strane kompanija koje se bave njihovim tretmanom i preradom, 2016. godine

Industrijski otpad-Agencija za statistiku Kosova (ASK) je objavila rezultate Ankete o industrijskom otpadu[17](AIO) za 2016. godinu. Rezultati pokazuju da je količina industrijskog otpada iznosila 2,335.231 tona *(Tabela 14.)* iz aktivnosti u sledećim sektorima:

B-Rudarstvo i kamenolomi,
C-Proizvodnja,
D-Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i snabdevanje klimatizovanim vazduhom.
E- Snabdevanje vodom, kanalizacije, upravljanje otpadom i revitalizacija zemljišta.
F-Izgradnja
G-U- Sektori usluga

Tabela 14. Ukupna količina proizvedenog industrijskog otpada u industrijskim sektorima B.C.D.E.F.G-U, 2016. godine

Vrsta industrije	Ukupno proizvedenog otpada	Prerađeni otpad
B.C.D.E.F.G.U	tona	tona
Ukupno	**2,335.231**	**2,314.519**

[17]*Anketa o industrijskom otpadu 2016. godine*

1.6. Javno zdravlje

Zagađenje i degradacija životne sredine se odnose na uticaj ljudskih aktivnosti na različite sektore životne sredine i prirodne resurse. Ove aktivnosti, pored utjecaja na stanje životne sredine, utiču i na ljudsko zdravlje i na živi svet. Uticaji na životnu sredinu i zdravlje zavise od geografskog položaja, meteoroloških uslova, blizine industrijskih i poljoprivrednih površina itd. Zagađenje životne sredine sa posebnim naglaskom na zagađenje vazduha i vode procenjuje se kao jedan od ključnih indikatora koji u kontaktu sa ljudskim organima života i izlaganjem njima predstavljaju ozbiljnu pretnju po zdravlje.

Zdravstveni efekti zavise od nekoliko faktora kao što su: osetljivost populacije na izloženost zagađenju, trajanje izlaganja, sposobnost prilagođavanja zagađenju i rastojanje od izvora zagađenja. Ekološke bolesti uglavnom zavise od ekoloških, meteoroloških, socio-ekonomskih faktora, primarne i sekundarne zdravstvene zaštite, kao i stepena informisanosti i obrazovanja o rizicima zagađenja životne sredine.

Sažetak efekata i uticaja na javno zdravlje, uticaj na prirodni egzodus i drugi uticaji na životnu sredinu i kulturno nasleđe prikazani su u Tabeli 15.

Tab. 15. Uticaji na zdravlje, ekosistem i drugi uticaji od zagađenja životne sredine

Uticaj na zdravlje	**Uticaj na ekosistem**	**Drugi uticaji**
✓ Smanjenje normalnog funkcionisanja disajnih organa, ✓ Nadraživanje očiju, nosa, usta i grla, ✓ Astma i bronhitis, ✓ Teškoće u disanju, kašljanje, ✓ Slabljenje organizma, ✓ Glavobolja i vrtoglavica, ✓ Poremećaji imunog i endokrinog sistema, ✓ Poremećaji neurotičkih ponašanja, ✓ Kardio-vaskularne bolesti, ✓ Rak, ✓ Rana smrt, ✓ Negativni uticaji kod žena na drugom stanju, itd.	✓ Utiče na smanjenje biodiverziteta, ✓ Smanjuje vrednost useva i poljoprivrednih proizvoda, ✓ Utiče na zakisivanje čistih voda, ✓ Smanjuje kvalitet vazduha, ✓ Utiče na klimatske promene i na sloj ozona, ✓ Poboljšava mogućnost ekoloških katastrofa (suše i poplave).	✓ Utiče na ozbiljnu štetu na objekte kulturnog nasleđa. ✓ Utiče na oštećenju stambenih objekata (oštećenje materijala)

U ovom izveštaju izvršena je sveobuhvatna procena uticaja sektora životne sredine u javnu sferu na osnovu relevantnih dostupnih podataka i izdata su relevantna preporuka.

Pravna infrastruktura za sektor za zaštitu životne sredine i javnog zdravstva na Kosovu je u određenom stepenu usklađena sa direktivama i standardima Evropske unije, ali još uvijek su potrebni dodatni dodatci, mehanizmi i instrumenti za njihovu implementaciju kako bi se efikasno odgovorilo na potrebe i potrebe. uslove za poboljšanje životne sredine i javnog zdravlja.

Emisije zagađivača vazduha iz teške industrije, deponije smeća, transport, poljoprivreda, rudarske deponije, postrojenja za sagorijevanje, domaćinstva, čak iu 2017 godini su glavni izvor zagađenja sa negativnim efektima na javno zdravlje.

Obilić, Priština, Kosovo Polje, Drenas, Mitrovica, Hani i Elezit i bliski mina se smatraju najosetljivijim oblastima na kojima je javno zdravlje ugroženo zagađenjem. Ministarstvo zdravlja je odgovorna institucija na nacionalnom nivou za održavanje i poboljšanje zdravlja stanovništva Republike Kosovo.

U cilju rješavanja ovog problema, Ministarstvo je u procesu pripreme projekata procjene utjecaja na životnu sredinu na zdravlje[18].

Ekološke bolesti - Nacionalni institut za javno zdravlje u okviru Ministarstva zdravlja funkcioniše kao institucija odgovorna za praćenje i sprečavanje ekoloških bolesti. RIJZ je praćenje zdravstvenog stanja javnog posebno čini praćenje bolesti izazvanih epidemija i pandemija, povrede (na poslu, u saobraćaju, ili negde drugde), zaštitne mere, promovisanje i podsticanje zdravog ponašanja prema životu i okruženju.

U 2017 godini, NIPH, kao iu prethodnim godinama, prati, prati i registruje broj i trend ekoloških bolesti u populaciji.

Tokom 2017 godine, neke bolesti se prijavljuju sa većim brojevima, dok neki padaju. Ako vidi iz tabele 16, ITPR bolesti-pneumonija / ARI, Sari (Teški oblici pneumoniju) i sezonskog gripa su smanjile broj bolesnih u odnosu na 2016.

Za neke druge bolesti kao što su akutna dijareja, sallmonelosis a neke zarazne bolesti zabeležile su porast broja pacijenata u odnosu na 2016 godinu.

[18] *Sektorska strategija zdravlja u periodu 2017-2021, Ministarstvo zdravstva 2016.*

Tab. 16. Trendovi ambijentalnih bolesti u toku 2014-2017.

Bolesti	2014.		2015.		2016.		2017.	
	Slučajevi	Preko 100000 stanovnika	Slučajevi	Preko 100000 stanovnika	Slučajevi	Preko 100000 stanovnika	Slučajevi	Preko 100000 stanovnika
ITPR-Pneumonija/ARI	15242	839.4	12133	664	13897	760.5	13608	744.7
SARI (Težak oblik pneumonije)	521	28.7	66	3.6	217	11.8	117	6,4
Sezonski grip	39758	2189.7	41798	2287.5	84697	4635.2	51504	2818,7
Akutna dijareja	66196	3635.8	60361	3303.4	76386	4180.4	91312	4997,2
Varičela	8651	476.4	7172	392.5	8075	441.9	8152	446,1
Sindrom krvave dijareje	38	2.1	22	1.2	29	1.5	35	1,9
Meningealni sindrom	188	10.3	250	13.6	152	8.3	149	8,1
EHKK	5	0.2	1	0.05	1	0.05	0	0
EHSV	14	0.7	2	0.1	4	0.2	6	0,3
East Nile virus	4	0.2	2	0.1	0	0	2	0,1
Bolest vesti	14	0.7	3	0.1	4	0.2	2	0,1
Leishmaniasis	3	0.1	0	0	2	0.1	0	0
Malarija	-	-	4	0.2	1	0.05	0	0
Sindrom sa egzantematskom groznicom	21	1.1	23	1.2	14	0.9	1	0,05
Pertussis	16	0.8	39	2.1	24	1.3	32	1,7
Epidemijski parotitis	3743	206.1	1900	103.9	184	10.06	120	6,5
TBC	834	45.9	770	42.1	-	-	-	-
Intoxicatio alimentaris	684	37.6	1202	65.7	2132	116.6	2278	124,6
Akutna žutica A	154	8.5	124	6.7	124	6.7	115	6,3
Žutica B	52	2.8	63	3.4	59	3.2	83	4,5
Žutica C	14	0.7	12	0.6	21	1.1	3	0,1
Toksična žutica	0	0	2	0.1	3	0.1		
Typhus abdominalis	6	0.3	3	0.1	11	0.6	2	01
Sallmonelosis	53	2.9	81	4.4	66	3.6	109	5,9
Rota virus	117	6.4	75	4.1	156	8.5		
Tularemija	105	5.8	378	20.6	27	1.4		
Lymphadenitis	92	5.1	192	10.5	106	5.8		
Leptospirosis	6	0.3	3	0.1	3	0.1		
Bruceloza	34	1.8	31	1.6	26	1.4	32	1,7
Anthrax	6	0.3	-	-	-	-	-	-

Tetanosis	0	0	2	0.1	1	0.05	0	0
Echinoccocosis	0	0	4	0.2	-	-	1	0,5
Toxoplasmosis	0	0	14	0.7	10	0.5		
Vulnus morsum viperi	9	0.5	13	0.7	45	2.4	31	1,7
Vulnus morsumcani	-	-	-	-	1	0.05	0	0
Campylobacter							1	0.05
Ostale zarazne bolesti	752	33.8	592	32.3	539	29.4	656	35,9
Ukupno	137591	7578.2	127449	7374.5	187435	10257.8	169997	9303,5

Ekološke bolesti su posledica loše higijene, socio-ekonomskih uslova, snabdijevanja pitkom vodom iz nekontrolisanih izvora-bunara, dugotrajnog abortusa otpadnih voda, zagađenih voda, nedostatka kanalizacije, odlaganja otpada u blizini vodnih izvora i drugih zagađivača.

Verovatnoća pojave mnogih bolesti je veća tokom letnje sezone, jer su u ovom periodu temperature veće, stvarajući povoljnije uslove za širenje virusa i bakterija. Istovremeno, uslovi sanitarije u nekim delovima Kosova su na nižim nivoima zbog nedostatka vode i suše.

Kvalitet vode za piće se odnosi na mikrobiološke i fizičko-hemijske karakteristike, u odnosu na skup standarda prema kojima se može procijeniti kompatibilnost. Kvalitet vode za piće je važan indikator za dobrobit i zdravlje stanovništva. Kosovo ima adekvatno zakonodavstvo koje je predstavljeno u Administrativnom uputstvu br. 16/2012, a koja je u skladu sa standardima EU za pitku vodu.

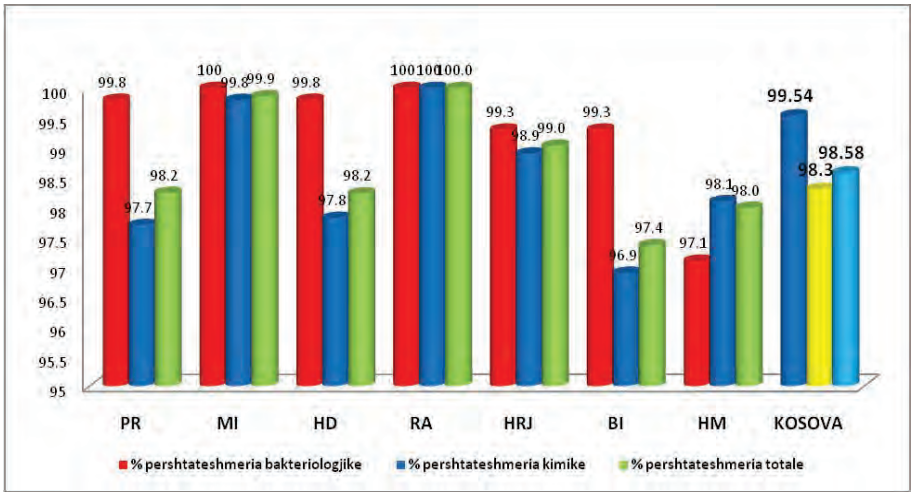
RKV imaju obavezu da snabdijevaju kvalitetnu vodu svojim klijentima, takođe imaju obavezu da sprovedu monitoring / testiranje kvaliteta vode. Sa druge strane, NIPHK je Institucija koja ima zakonsku odgovornost za kontrolu i nadgledanje vode za piće, koja osigurava da voda koja se distribuira od strane RVC-a je u skladu sa parametarskim vrijednostima lokalnih standarda kvaliteta vode. U ovom izveštaju je procena kvaliteta izvršena na osnovu podataka koje je izveo KU na ARRU-u.

Na osnovu rezultata praćenja koje je sproveo Centar Nacionalnog instituta za javno zdravlje (IJZ) vode u skladu sa odgovornostima koje ovaj centar za spoljni monitoring AU Br. 16/2012, ukupan kvalitet vode za piće u Kosovu, pod uslovom da se kupcima u 44 zone snabdevanja (ZFU) produžen do sedam RKV oblasti usluga, je 99,54% u skladu sa mikrobioloških parametara vrednosti, dok je 98,30% u skladu sa hemijskim parametarskih vrednosti, što rezultira ukupnom nivou usaglašenosti 98.58%.

Ovaj nivo usklađenosti je rezultat 59.604 testova sprovedenih tokom 2017. godine od

strane šest regionalnih laboratorijama regionalnih centara za javno zdravlje (KRSHP) i Centra za laboratorije za ispitivanje u Instituta za javno zdravlje. Kao što se vidi na Slici 46, najviši kompatibilnosti u smislu vrednosti mikrobioloških parametara je bila Radonić RKO i RKO Mitrovica 100%, a niže kompatibilnost u RKO Hidromorava 97.1%.

Visoka kompatibilnost u smislu hemijskih parametara je RVC Radonik sa 100% usaglašenosti i RKV Mitrovici na 99,8%, dok RKV bifurcation sa 96,9%, RKV Prištini sa 97,7% i Hidrodrini sa 97,8% rezultira u donjem skladu[19].

Sl. 46. Kvalitet vode za 2017 godinu

Sumirani pregled rezultata ishoda monitoringa prema područjima snabdevanja dat je u sledećoj tabeli.

[19] GODIŠNJI IZVEŠTAJ UČINKA PRUŽAOCA USLUGA VODE NA KOSOVU 2017, RAV, 2018

Parametri	Broj testova	Stepen usklađenosti (%)	Prevazilaženje parametarskih vrednosti	
		%	Nr.	Br. u ZSV
Ukupne Koliforme	6,032	99.29	43	11
E coli	6,032	99.8	12	7
Preostali Hlor	5,991	89.65	620	30
Blur	6,035	99.27	44	11
Miris	2,357	100	0	0.0
Ukus	2,357	100	0	0.0
pH	2,357	99.96	1	1
Nitrati	2,350	99.74	6	3
Nitriti	2,357	99.92	2	2
Gvožđe	2,327	99.83	4	3
Mangan	2,399	99.71	7	4
Aluminium	1,079	99.81	2	2
Ostali parametri	17,932	99.4	108	16
Ukupno:	**59,604**	**98.58**	**849**	**90**

U poređenju sa 2016. godinom, kvalitet vode za piće u 2017 godini zabeležio je blagi porast od 0,3%. Generalno, stepen kompatibilnosti u odnosu na mikrobiološke i hemijske parametre poboljšao se sa 98,3% na 98,53%.

Najniži stepen usklađenosti sa parametarskim vrednostima odnosi se na ostatak hlora (89,6%). Ova situacija je stalno prisutna u svim RKV i ogleda se u ukupnom izjašnjavanju o usklađenosti. Ovo ukazuje na operativni problem koji RKO morati da se bavi u odgovarajućoj formi sa redovnim i pravilnim hlorisanje vode koja snabdeva i operativnu kontrolu metodologije hlorisanja.
Ostali parametri su uglavnom bili na zadovoljavajućem nivou - preko 99%.

Pokrivenost usluga snabdevanja vodom u 2017. na nivou sektora dostigne nivo od 94%, što je 3% više nego u prethodnoj 2016 RKV Prištini, Đakovici i PF, postigli visoku pokrivenost stanovništva sa usluge u okviru svojih oblasti usluga.
Najniži obuhvat usluga vodosnabdijevanja u 2017. i dalje biti u RKO HidroregjioniJugor 70%, Hidromorava sa 75% i 76% u Mitrovici.

Pokrivenost usluga kanalizacione kanalizacije na nivou sektora tokom 2017. godine dostigla je nivo od 74%. što je najviša stopa pokrivenosti usluga otpadnih voda u 2017. dostigla RKV Priština, kao pokrivenost vodnih usluga, vredi napomenuti uticaj nije bilo ogroman priliv kretanja ljudi iz drugih gradova i njihovu registraciju kao privreda ili kupca ove kompanije. Nizak nivo pokrivenosti uslugama otpadnih voda i dalje se nalazi u uslužnoj oblasti Hidrodrini RVC za 44%, što je za 5% više u odnosu na prethodni 2016.

2. Mere preduzete za zaštitu životne sredine

2.1. Usklađivanje domaćeg zakonodavstva za zaštitu životne sredine sa Direktivama EU-a

Opšte nacionalna politika Kosova obuhvata i proces evropskih integracija. Među glavnim izazovima u ovom procesu je životna sredina, ispunjavanje evropskih standarda za zaštitu životne sredine i usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa evropskim zakonodavstvom.

U tabeli 18. je predstavljen pregled ključnih direktiva EU-a o životnoj sredini i nivo njihovog transponovanja u domaćem zakonodavstvu o životnoj sredini.

Tabela 18: Transponovanje domaćeg zakonodavstva o životnoj sredine sa direktivama EU-a

Oblast	**Direktiva EU-a**	**Nivo transponovanja[20]**
Horizontalno zakonodavstvo	Direktiva o PUŽS-u (85/337/EEC)	91%
	Direktiva o SPUŽS-u (2001/42/EC)	100%
	Direktiva o informisanju o životnoj sredini (2003/4/EC)	66%
	Direktiva o učešću javnosti (2003/35/EC)	100%
	Direktiva INSPIRE (2007/2/EC)	20%
	Direktiva o zaštiti životne sredine putem kaznenog prava (2008/99/EC)	50%
	Direktiva o odgovornosti prema životnoj sredine (2004/35/EC)	84%
Kvalitet vazduha	Direktiva o kvalitetu vazduha u ambijentu (2008/50/EC)	92%
	Direktiva o arsenu, kadmijumu, živi, niklu i poli-cikličkim aromatskim ugljovodonicima u vazduhu (2004/107/EC 4th Daughter Directive)	98%
	Direktiva NEC, pragovi nacionalnih emisija u vazduhu (2001/81/EC NEC Directive	12%
	Direktiva o sadržaju sumpora u određenim tekućim gorivima (1999/32/EC Sulphur Cont. Liquid Fuels)	60%
	Direktiva o benzinskim pumpama sa (VOC volatile organic compounds) isparljivim organskim jedinjenjima- (94/63/EC VOCs Petrol)	98%
	Direktiva o drugoj fazi za benzinske pumpe sa (VOC volatile organic compounds) isparljivim organskim jedinjenjima (2009/126/EU Stage II VOCs petrol)	30%

[20] *Monitoring transposition and implementation of the EU environmental acquis, Year 18 , Progress Report- Kosovo , ECRAN*

Upravljanje otpadom	Okvirna direktiva o otpadu (2008/98/EC)	81%
	Direktiva o otpadnim baterijama (2006/66/EC)	61%
	Direktiva o ambalažnom otpadu (94/62/EC)	100%
	Direktiva o polikloriranim bifenilima i polikloriranih terfenila PCB/PCT- (96/59/EC PCB/PCT)	87%
	Direktiva o otpadnim vozilima (2000/53/EC End-of-Life Vehicles)	100%
	Direktiva o deponijama za otpad (99/31/EC / Landfill)	100%
	Direktiva o ograničenju korišćenja određenih opasnih supstanci u električnoj i elektroničkoj opremi (2011/65/EU RoHS)	92%
	Direktiva o otpadnoj električnoj i elektroničkoj opremi (2012/19/EU EEE)	86%
	Direktiva o upravljanju rudničkim otpadom (2006/21/EC Mining Waste)	100%
	Direktiva o mulju otpadnih voda (86/278/EEC Sewage Sludge)	100%
Hemikalije	Direktiva o azbestu (87/217/EEC)	82%
Kvalitet voda	Okvirna direktiva o vodama (2000/60/EC)	57%
	Direktiva o urbanim otpadnim vodama (91/271/EEC) UEET	51%
	Direktiva o podzemnim vodama (2006/118/EC Groundwater)	32%
	Direktiva o vodi za piće (98/83/EC)	100%
	Direktiva o nitratima (91/676/EEC)	26%
	Direktiva o vodi za kupanje (2006/7/EC Bathing Water)	0%
	Direktiva o standardima kvaliteta vode (2008/105/EC)	5%
	Direktiva o proceni i upravljanju rizika od poplava (2007/60/EC Floods)	4%
	Direktiva o tehničkoj specifikaciji za hemijske analize praćenja stanja voda (2009/90/EC Quality Assurance/Quality Control)	0%
Zaštita prirode	Direktiva o divljim pticama (79/409/EEC)	100%
	Direktiva o prirodnim staništima (92/43/EC)	100%
	Direktiva o pravilima držanja divljih životinja u zoološkim vrtovima (1999/22/EC Zoos)	80%
Kontrola industrijskog zagađenja	Direktiva o industrijskim emisijama (2010/75/EU)	68%
	Direktiva Seveso III o kontroli velikih industrijskih nesreća (2012/18/EU)	27%
	Direktiva o kontroli materija VOC (2004/42/EC -VOCs from Paints, Varnishes and Vehicle Refinishing Products)	25%
Buka	Direktiva o buci u životnoj sredini (2002/49/EC)	74%

2.2. Nivo sprovođenja strategija i planova za zaštitu životne sredine

Kosovo ima zadovoljavajući nivo razvoja strateškog i programskog okvira o zaštiti životne sredine i njegovih sektora, ali nivo sprovođenja je još uvek na niskoj stopi. U tabeli 19, prikazani su glavni strateški i programski dokumenti iz sektora za zaštitu životne sredine i njihov nivo sprovođenja.

Tabela 19: Nivo sprovođenja strategija i akcionih planova sektora za zaštitu životne sredine

Strategija / plan	Period važenja	Status dokumenta	Nivo sprovođenja
Kosovska strategija zaštite životne sredine i Nacionalni akcioni plan za zaštitu životne sredine	2013-2022	Ne postoji odluka o usvajanju od strane Vlade Republike Kosova i Skupštine Kosova	Nije počelo sprovođenje zbog nejasnoće u procesu usvajanja
Strategija i akcioni plan za biodiverzitet	2011-2022	Usvojena od strane Skupštine Republike Kosova	Delimično – u toku ponovnog razmatranja
Strategija kvaliteta vazduha 2013-2022	2013-2022	Usvojena od strane Skupštine Republike Kosova	Delimično
Akcioni plan za sprovođenje Strategije za kvalitet vazduha	2017-2019	Usvojena od strane Skupštine Republike Kosova	Nije još počelo
Strategija Republike Kosova za upravljanje otpadom	2013-2022	Usvojena od strane Skupštine Republike Kosova	Delimično – u toku ponovnog razmatranja
Plan Republike Kosova za upravljanje otpadom	2013-2017	Usvojen od strane Skupštine Republike Kosova	Delimično – u toku ponovnog razmatranja
Strategija i akcioni plan o klimatskim promenama za Kosovo	2017-2026	U toku usvajanja od vlade Republike Kosova	Nije još počelo
Državna strategija o vodama	2017-2022	Usvojena od strane Vlade Republike Kosova i Skupštine Kosova tokom 2018. godine	Sprovođenje u početnoj fazi
Prostorni plan Kosova – Strategija prostornog razvoja Kosova	2010-2020+	Usvojena od strane Skupštine Republike Kosova	Delimično – u toku sprovođenja zonska mapa Kosova
Prostorni plan za nacionalni park "Šar"	2013-2022	Usvojen od strane Skupštine Republike Kosova	Delimično – u toku izrade još dva regulativna plana
Prostorni plan za spomenik prirode od velikog značaja	2014-2023	Usvojen od strane Skupštine Republike	Nije počelo sprovođenje zbog

"Vodopad Miruša"		Kosova	nedostatka upravnog organa koji je u toku osnivanja
Prostorni plan za zaštićeno područje od posebnog značaja "Bitka na Košarima"	2014-2023	Usvojen od strane Skupštine Republike Kosova	Delimično
Prostorni plan za područje od posebnog značaja "Generalni štab OVK u selo Klečka i Divljaka"	2014-2023	Usvojen od strane Skupštine Republike Kosova	Delimično
Prostorni plan za područje od posebnog značaja “Polje novih iskopa”	2010-2020	Usvojen od strane Skupštine Republike Kosova	Delimično
Plan upravljanja za nacionalni park “Šar”	2015-2024	Usvojen od strane Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja	Delimično

2.3. Institucionalni razvoji i stagnacije

Među glavnim dešavanjima u cilju jačanja, promocije i izgradnji tehničkih kapaciteta institucija za zaštitu životne sredine treba istaći:

- Osnivanje Regionalnog autoriteta rečnih sliva;
- Imenovanje Nacionalnog koordinatora za klimatske promene;
- Osnivanje međuministarske radne grupe za zaštitu vazduha od zagađenja;
- Osnivanje Upravnog odbora sektora za upravljanje otpadom;
- Povećanje broja licenciranih fizičkih lica za izradu izveštaja o proceni uticaja na životnu sredinu;
- Početak procesa za akreditaciju laboratorije i osoblja Hidrometeorološkog instituta Kosova;
- Izgradnja kapaciteta institucija za zaštitu životne sredine kroz obuke i programa na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou;
- Povećanje zastupanja kosovskih institucija za zaštitu životne sredine u regionalnim organizacijama, inicijativama i projektima.

Dok, u okviru stagnacija i prepreka u jačanju institucija za zaštitu životne sredine tokom ovog perioda se ističu:

- Nedostatak mreže za praćenje podzemnih voda;
- Nedostatak praćenja bioloških/ ekoloških aspekata površinskih voda;
- Mali broj službenika u sektoru praćenja vazduha;
- Nedostatak posebnog sektora za klimatske promene u MŽSPP-u;
- Nedostatak posebne institucije na centralnom nivou za praćenje hemikalija;
- Mali broj obrazovnih programa na nivou bachelor i master u oblasti životne sredine;
- Mali broj osoblja u sektoru prirode, posebno u Institutu za zaštitu prirode;
- Ne funkcionisanje Savetodavnog odbora za zaštitu životne sredine;
- Udaljavanje obučenog i iskusnog osoblja odgovornih institucija iz sektora za životnu sredinu.
- Ograničeni kapaciteti opština u sektoru životne sredine;
- Ograničen budžet u sektoru životne sredine.

2.4. Inspekcija i kontrola primene zakona

U okviru komponenti kontrole od strane Inspektorata za zaštitu životne sredine, vode, prirode i prostornog planiranja kao i izgradnje prema službenoj dužnosti, MŽSPP tokom 2017. godine je realizovalo: 481 nadzorne aktivnosti u oblasti zaštite životne sredine; 310 nadzorne aktivnosti sa zapisnikom u oblasti voda; 15 nadzornih aktivnosti sa zapisnikom u oblasti prirode i 180 nadzornih aktivnosti sa zapisnikom u oblasti prostornog planiranja i izgradnji. Ostali detalji su prikazani u tabeli 20.

Tabela 20: Inspekcije i drugi zakonski postupci

Vrsta inspekcijske aktivnosti u oblasti životne sredine	Broj aktivnosti
Odluke	3
Mandatorne kazne	-
Preporuke, napomene i naredbe	389
Pokretanje sudskih postupaka	95
Vrsta inspekcijske aktivnosti u oblasti voda	**Broj aktivnosti**
Odluke	2
Pokretanje krivičnog postupka u sudovima	55
Preporuke, napomene, naredbe i informacije	268
Vrsta inspekcijske aktivnosti u oblasti prirode	**Broj aktivnosti**
Pokretanje krivičnog postupka u sudovima	2
Preporuke, napomene, naredbe i informacije	12
Vrsta inspekcijske aktivnosti u oblasti prostornog planiranja i izgradnje	**Broj aktivnosti**
Inspekcije sa zapisnikom	180
Odluke	22
Pokretanje sudskih postupaka	2
Preporuke, napomene i naredbe	12

Dok je u sektoru zaštite prirode u okviru zahteva za pokretanje krivičnog postupka zasnovane na Zakon o prirodi i na Zakon o nacionalnim parkovima i odgovarajućeg zakonodavstva, tokom 2017. godine KAZŽS, u ime Direkcije za upravljanje nacionalnim parkom „Prokletije“ i Direkcije za upravljanje nacionalnim parkom „Šar“ je podnela: 229 krivičnih prijava; 15 zahteva za pokretanje krivičnog postupka i 43 zahteva za pokretanje predloga za parnički postupak.

Putem pokretanja ovih 357 postupaka cilja se ostvarivanje naknade za štetu u ukupnom iznosu od 519.484,70 evra za instituciju uzrokovanu nezakonitim radnjama neodgovornih lica (tabela 21).

Tabele 21: Postupci KAZŽS-a u sudovima, tužilaštvima i državnom pravobranilaštvu

Vrstu aktivnost u ime Direkcije za upravljanje nacionalnim parkom „Prokletije“	Broj predmeta	Iznos štete u evrima
Krivične prijave u osnovnom tužilaštvu u Peći	122	318,450.70
Krivične prijave u osnovnom tužilaštvu u Đakovici	3	2,700.00
Zahtev o pokretanju krivičnog postupka u osnovnom sudu u Peći– Sektor za prekršaje	3	3,067.00

Vrstu aktivnost u ime Direkcije za upravljanje nacionalnim parkom „Šar“	Broj predmeta	Iznos štete u evrima
Krivične prijave u osnovnom tužilaštvu u Uroševcu	79	56,500.00
Krivične prijave u osnovnom tužilaštvu u Prizrenu	25	64,199.00
Zahtev za pokretanje krivičnog postupka u Ogranku suda u Suvoj Reci - Sektor za prekršaje	4	8,666.00
Zahtev za pokretanje krivičnog postupka u Ogranku suda u Dragaš- Sektor za prekršaje	5	1,904.00
Zahtev za pokretanje krivičnog postupka u Ogranku suda u Kačaniku- Sektor za prekršaje	2	858.00
Zahtev za pokretanje krivičnog postupka u osnovnom sudu u Prizrenu - Sektor za prekršaje	1	1,270.00
Vrsta aktivnosti u ime Direkcije za upravljanje nacionalnim parkom „Šar“ i „Prokletije“	Broj predmeta	Iznos štete u evrima
Zahtev o pokretanju građanskih sporova dostavljeni u držanom pravobranilaštvu – Ministarstvo pravde	43	62,355.00

2.5. Izdavanje dozvola

Prema podacima MŽSPP-a, tokom 2017. godine, realizovane su aktivnosti u svim odgovarajućim oblastima na osnovu zakonodavstva u oblasti zaštite životne sredine, na osnovu kojih su izdate 147 dozvole u oblasti zaštite životne sredine, 5 dozvole u oblasti prirode, 102 licence i dozvole na području otpada i 44 druga akta u oblasti voda. Detaljnije informacije o aktivnostima za izdavanje dozvola u sektoru životne sredine, otpada, prirode i voda su date u sledećoj tabeli.

Tabela 22: Aktivnosti o dozvolama izdatim tokom 2017. godine

Aktivnosti za ekološke saglasnosti	
Primljeni predmeti za ekološku saglasnost	180
Dozvoljeni	120
Odbijeni predmeti	20
U toku razmatranja	20
Aktivnosti za ekološke dozvole	
Primljeni predmeti za ekološku dozvolu	61
Dozvoljeni	49
Odbijeni predmeti	12
Zaključci	1
Aktivnosti za integrisane ekološke dozvole	
Dozvoljene	5
Aktivnosti o izdatim dozvolama u oblasti prirode	
Dozvola za naučna istraživanja u prirodi	3
Dozvola o pripremi uginulih primeraka medveda (Ursus Arctos) na osnovu AU br. 26/2012	1
Dozvola za dozvoljavanje preduzimanja postupaka sa striktno zaštićenim vrstama divljeg bilja	1
Aktivnosti o izdatim dozvolama u oblasti otpada	
Licenca za upravljanje otpadom	21
Dozvola za uvoz hemikalija	3
Dozvola za biocidne proizvode	29
Dozvola za uvoz plastičnih kesa bez aditiva	28
Dozvola za izvoz otpada	21
Aktivnosti o izdatim dozvolama u oblasti voda	
Vodeni uslovi	19
Vodene saglasnosti	13
Vodene dozvole	4
Produženje vodenih dozvola	8
Odluke o odbijanju vodenih dozvola	15
Promena odluke	1
Zaključci	16

2.6. Ulaganja u životnu sredinu

Ulaganje u životnu sredinu je jedan od direktnih oblika zaštite životne sredine, poboljšanje stanja životne sredine i sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu. Vlada Kosova, najveći deo ulaganja u životnu sredinu je usmerila preko budžeta Ministarstva za životnu sredinu i prostornog planiranja. Takođe opštine i druge institucije izdvajaju deo budžeta za projekte za zaštitu životne sredine.

Analiziranjem budžeta Ministarstva za životnu sredinu i prostornog planiranja za period 2015-2018, primećujemo da je došlo do značajnog porasta kako za ukupni iznos budžeta tako i za kapitalne investicije u zaštiti životne sredine.

Dok kapitalne investicije u zaštiti životne sredine u 2015. godini su bile oko 34,9 miliona, u 2016. povećane su za oko 36 miliona evra, a u 2017. godini na 49 miliona evra, dok u 2018. godini oko 53 miliona evra (tabela 23).

Tabela 23: Ukupan budžet i budžet za kapitalne troškove MŽSPP-a 2015-2018[21]

	2015	2016	2017	2018
Kapitalni troškovi	34,901,813	35,903,684	45,824,312	49,187.682
Ukupan budžet	38,043,185	39,357,027	49,121,434	52,893,885

Kapitalni troškovi MŽSPP-a u 2017. bili su uglavnom projekti koji su realizovani za uređivanje rečnih korita, upravljanje otpadom, proširenje kanalizacione mreže i vodovoda kao i drugi ekološki projekti od javnog interesa. Tabela u nastavku predstavlja neke od ovih projekata realizovanih od strane MŽSPP-a.

Tabela 24: Projekti za zaštitu životne sredine realizovani od budžeta MŽSPP-a tokom 2017. godine

Naziv projekta	Iznos budžeta 2017. u evrima
Čišćenje reke Lepenac od ostataka azbesta	93.000
Inventarizacija vrsta biljaka, životinja, vrsta prirodnih staništa i njihovo prikazivanje u mapi	20.000
Izgradnja opštinske deponije za region Peći	10.000
Izgradnja deponije za čvrsti otpad u Prištini	50.000
Izgradnja botaničke bašte	20.000
Razvijanje baze podataka na centralnom nivou vezano za životnu sredinu, inspektorat i vode	50.000

[21] *Ministarstvo finansija www.mf.rks-gov.net*

Izgradnja kanalizacije u Dečanima	160.000
Uređivanje rečnog korita reke Krena – Đakovica	400.000
Akumulacija vode na reci Ibar - Mitrovica	1.350.000
Raspoređivanje otpadnih voda i projekat za poboljšanje infrastrukture u reci Bistrica u Prizrenu	1.800.000
Uređivanje rečnog korita reke Lepenac u Kačaniku	190.000
Uređivanje rečnog korita reke Drenica u Glogovcu	300.000
Sanacija vodovodne mreže i povećanje kapaciteta vode za 9 sela u Kačaniku	500.000
Projekti za vodovodnu mrežu u Glogovcu	129.187
Uređivanje kanala za navodnjavanje Dubovo-Dobruša-Kašica-Saradran, Istok	55.000
Izgradnja kanalizacije u selo Rudnik – Skenderaj	200.000
Uređivanje rečnog korita reke Bistrica - Peć	200.000
Fabrika otpadnih voda u Pećи	3.800.000
Otvaranje i čišćenje rečnog korita reke Sitnica	350.000
Kanalizacija u selu Raušic, Peć	100.000
Sanacija rečnog korita Klina - Klina	210.000
Uređivanje rečnog korita reke Orahovac	10.000
Uređivanje kanalizacije Kamenica	10.000
Uređivanje kanalizacije u Mitrovici	10.000
Uređivanje kanalizacije u Skenderaju	10.000
Kanalizaciona mreža u selu Tvrđen, Leposavić– druga faza	50.000
Vodovod Rogačica-Mučivrce-Novo Selo –Odanovce u Kamenici	295.000
Vodovod Koprivnica–Kololeć-Šipašnica u Kamenici	83.000
Vodovod Koretin – Kamenica	43.000
Izgradnja kanalizacione mreže u selima Kačanika	561.177
Kanalizaciona mreža u Prekaz-Mikušnica, Skenderaj	500.000
Vodovod Šipolje -Brus, Mitrovica	400.000
Vodovod Vučitrn -Grace	485.594
Vodovod za 10 sela i priključenje u nove izvore, Dečane	50.000
Vodovod u Gadimlje, Lipljan	20.000
Održavanje mreže stanica za praćenje vazduha	150.000
Obeležavanje i digitalizacija prirodnih zaštićenih zona	10.000
Održavanje hidrometričkih stanica Kosova prema slivovima	20.000
Poboljšanje postojećeg meteorološke mreže i njena automatizacija	40.000
Osnaživanje upravljanja nacionalnih parkova – „Šar“ i „Prokletije“	60.000

Donatorska podrška tokom 2017. godine je nastavljena sa nekoliko projekata koji su nastavak projekata iz prethodnih godina kao i sa novim projektima. Sledeća tabela prikazuje podatke o nekim od najvećih projekata podržani od strane donatora u sektoru voda i životne sredine.

Tabela 25: Neki donatorski projekti u sektoru životne sredine i voda 2017

Naziv projekta	Organizacija podrške - donator	Iznos projekta	Period realizacije
Podrška sprovođenju u energetskom paketu sa fokusom na energetsku efikasnost i obnoviljvu energiju	EU & GFA	2,274,190.00 €	2016 – 2019
ORF Biodiversity (Open Regional Found for Biodiversity) Zajednički projekat za Kosovo, Albaniju, Makedoniju, Srbiju, Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu.	GIZ	3,000,000.00 €	2015 - 2018
Projekat "Program podrške životnoj sredini MŽSPP-a Kosovo"	SIDA	6,810,000.00 €	2016 – 2020
Projekat "O integrisanom upravljanju vodenih resursa proširenog sliva reke Drim"	UNDP/GEF	1,000,000,00 $	2016 – 2019
Projekat izgradnje sistema lagune za obrađivanje otpadnih voda u Kramoviku	UNDP/GEF	200,000.00 €	2016 – 2019
Regionalni projekat protiv poplava "IPA FLOODS"	BE&CIMA	1,998,386.00 €	2015 - 2017
Projekat "Takmičenje za čistu životnu sredinu"	KFW&GIZ	3,400,000.00 €	2015 –2017
Projekat "Izgradnja kapaciteta za kontrolu zagađenja vazduha"	JICA	4.000.000,00 $	2017 – 2020
Prikupljanje podataka o životnoj sredini (Program Threshold MCC)	MCC -USA	3.000.000,00 $	2017-2019
Ulaganje u energetsku efikasnost u sektoru domaćinstva (Program Threshold MCC)	MCC -USA	20.700.000,00 $	2017-2019
Ulaganje u sistem centralnog grejanja (Programi Threshold MCC)	MCC -USA	10.900.000,00 $	2017-2019

3. Nalazi i preporuke

3.1. Ključni nalazi izveštaja

Vazduh

- ✓ Uprkos napretku koji je postignut u uspostavljanju mreže za praćenje kvaliteta vazduha, još postoji potreba za ulaganjem u modernizaciju, dopunu i održavanje ove mreže, a posebno za obradu podataka i njihovo izveštavanje u realnom vremenu.
- ✓ Podaci iz praćenja ukazuju na to da maksimalne dozvoljene vrednosti su prekoračene za neke parametre a posebno za PM10 i PM2.5 i to uglavnom tokom zimske sezone.
- ✓ Procene pokazuju da glavni izvori zagađenja su sektor za energetiku, transport i sektor domaćinstva, međutim, treba izvršiti kompletan inventar emisija u vazduhu kao i detaljniju studiju o proširenju i koncentraciju zagađivača.
- ✓ Takođe je zaključeno da sprovođenje na niskom nivou zakona, podzakonskih akata i politika u sektor vazduha kao što je slučaj politika za kontrolu emisija iz pokretnih izvora i one za kontrolu kvaliteta nafte.
- ✓ Postoji veliki nedostatak sprovođenja zakonskih zahteva i na lokalnom nivou. Iako Zakon o kvalitetu vazduha zahteva izradu... do sada nijedna opština na Kosovu nije izradila i usvojila takav dokument.

Voda

- ✓ Kvalitet površinskih voda na Kosovu nastavlja da bude pod uticajem zagađenja koje dolazi kao ishod ispuštanja urbanih i industrijskih otpadnih voda, nekontrolisanog odlaganja otpada u rekama, upotreba pesticida i đubriva u poljoprivredi kao i oštećenje rečnih korita od korišćenja inertnih i nelegalnih konstrukcija.
- ✓ Trenutno praćenje kvaliteta površinskih voda se vrši na 54 tačke praćenja u rekama, dok praćenje količine vode se vrši na 26 tačke praćenja. Još nema redovnog praćenja kvaliteta vodenih jezera i podzemnih voda, kao što nema ni biološko praćenje površinskih voda.
- ✓ Prikazani pokazatelji u ovom izveštaju ukazuju na prisustvo organskih i bakterioloških zagađivača u rekama, iako se može zaključiti da površinske vode nisu ugrožene od eutrofikacije.
- ✓ Preliminarno praćenje bioloških aspekata prikazuje samo početni pregled kvaliteta praćenih površinskih voda, od kojih može da se vrši procena o biološkom kvalitetu ovih voda.

Zemlja/zemljište

- ✓ Trenutno, Kosovo nema program, niti redovno nadgledanje kvaliteta zemljišta/zemlje. Ova aktivnost se uglavnom vrši putem periodičnih projekata i aktivnosti.
- ✓ KAZŽS je identifikovala nekoliko mesta koja se smatraju kao žarišta za životnu sredinu, kojima je potrebna sanacija, ali nedostaje budžet za njihovu sanaciju.
- ✓ Promena namene zemljišta, gubitak poljoprivrednih zemljišta i gubitak zelenih površina od strane izgradnje ostaje jedan od glavnih izazova u oblasti životne sredine u sektoru zemljišta.

Zaštićene oblasti i biodiverzitet

- ✓ Uprkos neprekidnom povećanju broja zaštićenih oblasti i njihovih površina, efikasno upravljanje zaštićenim oblastima i sprečavanje nelegalnih aktivnosti u ovim oblastima i dalje predstavlja problem za institucije Kosova.
- ✓ Još uvek postoje zaštićene oblasti koje uživaju poseban status zaštite i još uvek nedostaju odgovarajući organi upravljanja.
- ✓ Procenjuje se da je problem i nedostatak prostornih, upravljačkih i regulatornih planova za neke od ovih oblasti.
- ✓ Od nadgledanja faune putem kamera zamki, dobijene su informacije o prisustvu nekih retkih i ugroženih vrsta faune na Kosovu, ali na Kosovu i dalje nema Crvene knjige faune.
- ✓ Postoji i nedostatak posebnih programa za nadgledanje biodiversiteta uopšte ili naročito posebnih vrsta.
- ✓ Sprovođenje nekih inicijativa i projekata za prekogranično upravljanje prirodnim oblastima se smatraju pozitivnim i od značaja.

Otpad

- ✓ Kosovo se i dalje suočava sa nedostatkom efikasnog upravljanja otpadom. Trenutno se na nacionalnom nivou prikuplja oko 60% nastalog otpada. Njihov najveći deo se odlaže u sanitarnim deponijama, dok još uvek nema organizovanog sistema za odvajanje otpada na izvoru i reciklaže otpada.
- ✓ Upravljanje sanitarnim deponijama na Kosovu nije dobro, a među glavnim problemima su nefunkcionisanje sistema pumpanja otpadnih voda, slaba sabijenost uskladištenog otpada i nedovoljna pokrivenost otpada.
- ✓ Registrovan je i veliki broj nelegalnih deponija na čitavoj teritoriji Kosova (oko 1500 njih), koja uprkos posvećenosti opština i donatora i dalje predstavljaju izazov za ovaj sektor.
- ✓ Aktivnosti za odvajanje otpada na izvoru i reciklaže otpada su i dalje na niskom nivou.

Javno zdravlje

- ✓ U poređenju sa prethodnom godinom, tokom 2017. godine je zabeležen značajan porast nekih bolesti koje se odnose na gledišta životne sredine.

- ✓ Međutim, na Kosovu još uvek ne postoji neka procena ili studije zasnovana na činjenicama i pokazateljima za stvarni uticaj stanja životne sredine na javno zdravlje.
- ✓ Kontrola pijaće vode koju sprovodi Nacionalni institut za javno zdravlje pokazuje da je oko 98,0% ispitivanja bilo u skladu sa lokalnim standardima kvaliteta vode.

Mere preduzete za poboljšanje stanja životne sredine

- ✓ Kosovo nastavlja sa svojom posvećenošću u prenošenju nacionalnog zakonodavstva sa direktivama Evropske unije i sa opšteg gledišta se može proceniti da je transponovano oko 70 zakona o zaštiti životne sredine, ali izazov ostaje njegovo sprovođenje.
- ✓ Gotovo su izrađene i odobrene strategije i akcioni planovi za sve sektore životne sredine (sa izuzetkom sektora voda), ali je stepen njihovog sprovođenja delimičan.
- ✓ Iako su tokom 2017. godine povećane aktivnosti inspekcija i nadgledanja u sektoru zaštite prirode, ekološki kriminal nastavlja da bude aktivnost u porastu.
- ✓ Iako je povećan budžet Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja za kapitalne projekte životne sredine, a takođe je povećan i broj donatorskih projekata, problem životne sredine na Kosovu se još uvek ne tretira sa prioritetom od strane Vlade Kosova.

3.2. Preporuke

Vazduh

- ✓ Da se sprovede Rezolucija Skupštine Kosova o poboljšanju kvaliteta vazduha.
- ✓ Da se završi proces razmatranja Strategije i Akcionog plana o kvalitetu vazduha i da se odobri od strane Vlade Kosova i od strane Skupštine Kosova.
- ✓ Da se poveća efikasnost sprovođenja zakonodavstva o životnoj sredini putem dodatnih mehanizama i instrumenata.
- ✓ Da se upotpuni inventar emisija i izvora zagađivača vazduha,
- ✓ Da se upotpuni i u potpunosti stavi u funkciju nacionalni sistem za nadgledanje kvaliteta vazduha u cilju poboljšanja prikupljanja, obrade i izveštavanje podataka o kvalitetu vazduha,
- ✓ Da se ojačaju tehnički i institucionalni kapaciteta za održavanje mreže za nadgledanje kvaliteta vazduha, servisiranje i baždarenje opreme i da se izvrši akreditacija laboratorija.
- ✓ Da se poboljša saradnja između institucija nadgledanja i operatera, posebno u procesu protoka informacija, njihove obrade, izveštavanja i efikasnijeg informisanja javnosti o kvalitetu vazduha.
- ✓ Da se izrade povoljnije politike za korišćenje goriva koja imaju niže emisije u životnoj sredini.
- ✓ Favorizuje korišćenje alternativnog prevoza koje izaziva manje zagađenje životne sredine i vremensko ograničenje upotrebe starih vozila i vozila bez katalizatora,
- ✓ Da se sprovedu podzakonska akta o dozvoljenim normama emisije u vazduh od strane pokretnih izvora.

Voda

- ✓ Da se izgradi mreža za nadgledanje podzemnih voda i da se vrši redovno nadgledanje stanja podzemnih voda.
- ✓ Da se nadgledaju biološki parametri površinskih voda, kako bi se odredio indeks kvaliteta površinskih voda.
- ✓ Da se uloži u razvoj vodne infrastrukture, izgradnji postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda.
- ✓ Da se rešavaju sa prioritetom pitanja koja se odnose na prilagođavanje klimatskim promenama u sektoru voda,
- ✓ Da se nastavi sa upotpunjavanjem zakonodavstva u sektoru voda i njegovo prenošenje sa direktivama Evropske unije.
- ✓ Da se sprovedu strateški ciljevi i projekti planirani u Nacionalnoj strategiji za vode.
- ✓ Da se izrade planovi upravljanja vodenim bazenima.

- ✓ Da se istraži uticaj korišćenja voda za proizvodnju energije i njihov uticaj na zaštićene oblasti.

Zemljište/zemlja

- Da se izradi stalni program nadgledanja poljoprivrednog i industrijskog zemljišta.
- Da se izrade povoljnije politike za održivi razvoj i upravljanje zemljištem.
- Da se ojača sprovođenje pravnog i programskog okvira za sektor zaštite zemljišta od zagađenja i promene njegove namene.
- Da se izrade programi i projekti za rehabilitaciju zemljišta identifikovanih kao žarišta životne sredine.
- Da se nadgleda upotreba pesticida i đubriva na poljoprivrednom zemljištu.

Zaštićene oblasti i biodiverzitet

- ✓ Da se nastavi sa istraživanjem, registrovanjem i nadgledanjem prirodnih oblasti i popis vrsta i staništa.
- ✓ Da se uspostave organi upravljanja zaštićenim oblastima od posebnog interesa.
- ✓ Da se završi izrada nacrta kosovske knjige faune i preduzmu mere za ugrožene vrste faune.
- ✓ Da se vrši neprekidni nadzor stanja retkih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta.
- ✓ Zaštita staništa retkih i ugroženih vrsta, kao i priprema profesionalnih obrazloženja za proglašenje zaštićenih oblasti ptica i staništa prema ekološkoj mreži Natyra 2000.
- ✓ Odobrenje Prostornog plana za nacionalni park „Prokletije", Plan upravljanja nacionalnim parkom „Prokletije" i Regulatorni planovi.
- ✓ Sve delatnosti koje su sprovedene na teritoriji zaštićenih oblasti su u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode (br. 03/L-233).
- ✓ Da se vrši neprekidna kontrola od strane inspektora MŽSPP-a u zaštićenim oblastima.
- ✓ Da se poveća broj osoblja u sektoru zaštite prirode i biodiverziteta.

Otpad

- ✓ Da se poboljša upravljanje sanitarnim deponijama na Kosovu i da se sprovede nadgledanje emisije u životnoj sredini iz deponija.
- ✓ Da se povećaju usluge prikupljanja opštinskog otpada na čitavoj teritoriji Kosova.
- ✓ Da se Kosovske opštine neprekidno angažuju na eliminaciji nelegalnih deponija na njihovoj teritoriji.
- ✓ Da opštine odrede mesta za tretman i odlaganje otpada od izgradnje i rušenja.
- ✓ Da se izrade nacionalni programi i sistemi za odvajanje otpada na izvoru i njihove reciklaže.
- ✓ Da se poboljša sistem prikupljanja, obrade i izveštavanja podataka o otpadu.

Javno zdravlje

- ✓ Da se poboljša urbana životna sredina kako bi se smanjili negativni uticaji na životnu sredinu.
- ✓ Da se još više uloži u zelene površine u urbanim oblastima, koje će dati mnoge ekološke, društvene i ekonomske koristi.
- ✓ Da se uloži u poboljšanje kvaliteta vode za piće i njenom redovnom nadgledanju uprkos postignutom napretku.
- ✓ Da se uloži u poboljšanje kvaliteta vode koja se nudi od strane Regionalne kompanije za vodosnabdevanje.
- ✓ Da se poveća pokrivenost stanovništva uslugama kanalizacije i vodosnabdevanja.
- ✓ Da se sprovedu istraživanja u vezi sa uticajem stanja životne sredine na javno zdravlje.

Opšte

- ✓ Da se, u Vladi Kosova i u Skupštini Kosova, ponovo izvrši proces usvajanja Nacionalne strategije i Akcionog plana zaštite životne sredine i održivog razvoja, u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti životne sredine.
- ✓ Da se poveća budžet Vlade Kosova za sektor životne sredine, a posebno za kapitalne projekte životne sredine.
- ✓ Da se uspostavi ekološki fond i da se njegova sredstva koristiti za subvencije i programe za poboljšanje stanja životne sredine.
- ✓ Da se ojača sprovođenje načela zaštite životne sredine, a naročito načela „zagađivač plaća", „korisnik plaća" i „načelo podsticanih mera" za pravna i fizička lica, koja biraju najbolje moguće tehnike i čistu proizvodnju.
- ✓ Da se ojača sprovođenje horizontalnog zakonodavstva i sa posebnim naglaskom na zakonske uslove iz Zakona o proceni uticaja na životnu sredinu i Zakona o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu.

4. Reference

1. KAZŽS 2015, Izveštaj o stanju voda 2015.
2. KAZŽS 2016, Izveštaj o stanju životne sredine
3. KAZŽS 2017, Izveštaj o stanju vazduha
4. KAZŽS 2018, Izveštaj, stanje opštinskog otpada na Kosovu
5. RAVK 2017, Izveštaj učinka kompanija vodosnabdevanja i kanalizacije 2016.
6. ASK 2016, Anketa poljoprivrednih domaćinstava 2017.
7. ASK 2016, Anketa industrijskog otpada 2017.
8. ASK 2016, Anketa opštinskog otpada 2017.
9. ASK, Anketa tretiranog otpada, 2016.
10. ASK, Procena stanovništva Kosova 2014, 2015. i 2016.
11. MPŠRR 2011, Plan za poljoprivredu i ruralni razvoj, 2010-2013.
12. MŽSPP 2012, Strategija i Akcioni plan za biodiverzitet 2011-2020.
13. MŽSPP 2012, Strategija i Akcioni plan za kvalitet vazduha 2011-2021.
14. MŽSPP 2014, Crvena knjiga vaskularne flore Republike Kosovo, MŽSPP
15. MŽSPP 2014, Strategija i za upravljanje otpadom 2013-2022.
16. MŽSPP 2014, Strategija za zaštitu životne sredine 2013-2022.
17. MŽSPP 2015, Nacionalna strategija za vode Kosova 2017-2034.
18. MŽSPP 2015, Strategija za klimatske promene 2014-2024.
19. Nadgledanje prenosa i sprovođenja pravnih tekovina EU-a o životnoj sredini, godina 18, Izveštaj o napretku 10, Kosovo/ECRAN
20. MZ, Sektorska strategija zdravstva 2017-2021.
21. Mesečni i godišnji izveštaji o životnoj Odeljenje životne sredine KEK-a
22. Godišnji izveštaj 2013-2017, Odeljenje životne sredine, NewCo Feronikeli

5. Spisak skraćenica, slika i tabela

5.1. Spisak korišćenih skraćenica

KAZŽS	Kosovska agencija za zaštitu životne sredine
ASK	Agencija za statistiku Kosova
EU	Evropska unija
CLC	Pokrivenost zemljišta prema metodologiji CORINE
ECRAN	Regionalna predpristupna mreža za životnu sredinu i klimu
EFAS	Evropska mreža za podizanje svesti o poplavama
GHG	Gasovi staklene bašte
GIZ	Nemačka tehnička saradnje
HMIK	Hidrometeorološki institut Kosova
IKZP	Kosovski institut za zaštitu prirode
NIJZK	Nacionalni institut javnog zdravlja Kosova
IPA	Predpristupni instrument EU-a
IUCN	Međunarodna unija za očuvanje prirode
KEK	Energetska korporacija Kosova
KUDK	Kompanija za upravljanje deponijama Kosova
RKO	Regionalna kompanija za otpad
KTOE	Kilo Ton Oil Equivalent
RKV	Regionalna kompanija za vodosnabdevanje
MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MF	Ministarstvo finansija
MEI	Ministarstvo za evropske integracije
MŽSPP	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
SP	Spomenik prirode
MTI	Ministarstvo trgovine i industrije
MER	Ministarstvo ekonomskog razvoja
SZO	Svetska zdravstvena organizacija
EO	Ekonomski operater
NVO	Nevladina organizacija
NP	Nacionalni park
KAPŽS	Kosovski akcioni plan za životnu sredinu
LAPŽS	Lokalni akcioni plan za životnu sredinu
RCŽS	Regionalni centar za životnu sredinu
PR	Prirodni rezervat
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
SKP	Strategija za klimatske promene
BPK	Biohemijska potrošnja kiseonika
TE	Termoelektrana
TEA	Termoelektrana A
TEB	Termoelektrana B
AU	Administrativno uputstvo

UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNEP	Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu
UNFCCC	Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama
RKVK	Regulatorna kancelarija za vodosnabdevanje i kanalizaciju

5.2. Spisak slika

Slika 1. Prosečne mesečne vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti SO_2
Slika 2. Prosečne mesečne vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti CO
Slika 3. Prosečne mesečne vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti NO_2
Slika 4. Prosečne mesečne vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti O_3
Slika 5. Prosečne mesečne vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti PM10
Slika 6. Prosečne mesečne vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti PM10
Slika 7. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Prištini/HMIK
Slika 8. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Prištini /Rilindja
Slika 9. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Obiliću
Slika 10. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Kruševcu
Slika 11. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Orloviću
Slika 12. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Glogovcu
Slika 13. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Elez Hanu
Slika 14. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Mitrovici
Slika 15. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Gnjilanu
Slika 16. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Peći
Slika 17. Prosečne vrednosti PM10&PM2.5 u Prizrenu
Slika 18. Trend vrednosti sumpor-dioksida (SO_2)
Slika 19. Trend vrednosti azot-dioksida (NO_2)
Slika 20. Trend vrednosti ozona (O_3)
Slika 21. Trend vrednosti ugljen-monoksida (CO)
Slika 22. Trend vrednosti čestica prašine (PM10)
Slika 23. Trend vrednosti čestica prašine (PM2.5)
Slika 24. Emisije prašine u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017.
Slika 25. Emisije e SO_2 u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017.
Slika 26. Emisije e NOx u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017.
Slika 27. Izmerene emisije prašine u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017. dimnjaka rotacionih peći
Slika 28. Izmerene emisije SO_2 u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017. dimnjaka rotacionih peći
Slika 29. Izmerene emisije NOx u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017. dimnjaka rotacionih peći
Slika 30. Izmerene emisije prašine u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017. dimnjaka konvertora
Slika 31. Izmerene emisije SO_2 u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017. dimnjaka konvertora
Slika 32. Izmerene emisije NOx u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017. dimnjaka konvertora
Slika 33. Izmerene emisije prašine u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017. električne peći br. 1 nakon skrubera
Slika 34. Prosečna mesečna vrednost emisija prašine u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017.
Slika 35. Prosečna mesečna vrednost emisija SO_2 u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017.
Slika 36. Prosečna mesečna vrednost emisija NOx u mg/Nm^3 tokom meseci od januara do decembra 2017.
Slika 37: Izabrani pokazatelji od nadgledanja kvaliteta rečnih voda – HMIK 2017. godine (sliv Belog Drima)
Slika 38: Izabrani pokazatelji od nadgledanja kvaliteta rečnih voda – HMIK 2017. godine (Sliv Ibra)

Slika 39. Izabrani pokazatelji od nadgledanja kvaliteta rečnih voda – HMIK 2017. godine (sliv Binačke Morave i Lepenca)
Slika 40. Količina odloženog otpada od 2014. do 2017.
Slika 41. Količina prikupljenog otpada u kg/stanovnik/godina
Slika 42. Trend odlaganja otpada na sanitarnoj deponiji, kojim upravlja KUDK od 2016. do 2017. godine
Slika 43. Količina odloženog otpada na SD Mitrovica i Peć od 2014. do 2017.
Slika 44. Količina odloženog otpada za 2017. godinu – Dragaš i Podujevo
Slika 45. Otpad upravljan prema materijalu od strane kompanija koje se bave njegovim tretmanom i obradom, 2016.

5.3. Spisak tabela

Tabela 1 . Stanice za nadgledanje kvaliteta vazduha
Tabela 2. Standardi kvaliteta vazduha u skladu sa Administrativnim uputstvom br. 02/2011
Tabela 3. Trend kvaliteta rečnih voda od 2016. do 2017.
Tabela 4. Rezultati biološkog nadgledanja makroinvertebrata
Tabela 5. Ekološki status slova Belog Drima
Tabela 6. Prosečne godišnje vrednosti nivoa H (cm) prema mernim stanicama
Tabela 7. Prosečne godišnje vrednosti protoka Q (l/s) prema mernim stanicama
Tabela 8. Zaštićene oblasti prirode prema kategorijama 2017.
Tabela 9. Količina otpada prema sanitarnim deponijama od 2014. do 2017.
Tabela 10. Poređenje nelegalnih deponija prema identifikovanim opštinama u 2016. i 2017. godini
Tabela 11. Količina tretiranog bolničkog otpada od 2015. do 2017.
Tabela 12. Broj preduzeća koja se bave tretmanom raznog otpada
Tabela 13. Količina otpada upravljan od strane preduzeća koja se bave tretmanom/obradom, 2016.
Tabela 14. Ukupna količina industrijskog otpada nastalog u industrijskim sektorima B.C.D.E.F.G-U, 2016.
Tabela 15. Trendovi bolesti životne sredine od 2014. do 2017.
Tabela 16. Stopa (%) bakterioloških i fizičko-hemijskih ispitivanja u skladu sa standardima kvaliteta vode prema RKV-u
Tabela 17. Uticaj na zdravlje, ekološki sistem i druge uticaje na životnu sredinu
Tabela 18. Prenošenje nacionalnog zakonodavstva iz oblasti životne sredine sa direktivama Evropske unije
Tabela 19. Nivo implementacije strategija i akcionih planova za sektor životne sredine
Tabela 20. Inspekcije i ostali pravni postupci
Tabela 21. Pokretanja KAZŽS-a u sudu, tužilaštvu i državnom pravobranilaštvu
Tabela 22. Aktivnosti za izdavanje dozvola tokom 2017.
Tabela 23. Ukupan budžet i budžeti za kapitalne troškove MŽSPP-a od 2015. do 2018.
Tabela 24. Projekti životne sredine sprovedeni od strane budžeta MŽSPP-a tokom 2017.
Tabela 25. Projekti sa donatorima u sektoru životne sredine od 2015. do 2017.

6. Aneksi

6.1. Ankes 1

Fizički, hemijski parametri i teški metali koje nadgleda HMIK[22]

Pokazatelji	Oznaka	Jedinica	Učestalost merenja/godina
FIZIČKI PARAMETRI			
Čas	h	0:00	11
Vreme	M	posmatranje	11
Temperatura vode	Tu	0C	11
Temperatura vazduha	TA	0C	11
Miris	Ar	mirisanje	11
Boja	Ngj	Co/Pt	11
Zamućenost	Tur	NTU	11
Električna provodljivost	χ	µScm-1	11
Materije koje se rastvaraju u vodi	M.tert.	mg/l	11
Koncentracija jona vodonika	pH	0-14	11
HEMIJSKI PARAMETRI			
Rastvoreni kiseonik	OT	mg/l O2	11
Zasićenost kiseonikom	NgO	%	11
Hemijska potrošnja kiseonika	SHKO	mg/l O2	11
Hemijska potrošnja kiseonika sa dihromom	SHKO-Cr	mg/l O2	11
Biohemijska potrošnja kiseonika	SHBO5	mg/l O2	11
Biohemijska potrošnja kiseonika	SHBO7	mg/l O2	11
Ukupan organski ugljenik	KOT	mg/l C	11
Ukupno suspendovanih materija	MTS	mg/l	11
Deterdženti	DET	mg/l	11
Jon nitrata	NO3-	mg/l	11
Azot nitrata	N-NO3-	mg/l N	11
Jon nitrata	NO2-	mg/l	11
Azot nitrata	N-NO2-	mg/l N	11
Jon amonijuma	NH4+	mg/l	11
Azot amonijuma	N-NH4+	mg/l N	11
Ukupan neorganski azot	ATI	mg/l N	11

[22] *Samo parametri koji su označeni plavom bojom su procenjeni i predstavljeni u ovom izveštaju.*

Nejonizovani amonijum	NH3	mg/l	11
Nejonizovani azot amonijum	N-NH3	mg/l N	11
Ukupan organski + neorganski azot	AT	mg/l N	11
Ukupan organski azot	ATO	mg/l N	11
Orto fosfat	PO43-	mg/l	11
Fosfor orto fosfata	P - PO43-	mg/l P	11
Ukupan fosfor (poli + orto)	Ptot.	mg/l	11
Jon sulfata	SO42-	mg/l	11
Ukupna tvrdoća	Fp	0dH	11
Tvrdoća kalcijuma	Fca	mg/l	11
Tvrdoća magnezita	FMg	mg/l	11
Joni kalcijuma	Ca+	mg/l	11
Joni magnezita	Mg+	mg/l	11
P-Alkalitet	Pa	ml 0.1 e HCl	11
M-Alkalitet	Ma	ml 0.1 e HCl	11
Ukupan alkalitet	AT	mmol/l HCl	11
Bikarbonati	HCO3-	mg/l	11
Slobodan hlor	Cl2	mg/l	11
Hloridi	Cl-	mg/l	11
Silikati	SiO32-	mg/l	11
Silicijum u silikatu	Si - SiO32-	mg/l Si	11
Klorofil a	Chlorophyll a	µg/l	11
Fenoli	C6H5OH	mg/l	11
TEŠKI METALI			
Hromi	Cr3+	µg/l	2
Kadmijum	Cd2+	µg/l	2
Nikl	Ni2+	µg/l	2
Cink	Zn2+	µg/l	2
Mangan	Mn2+	µg/l	2
Bakar	Cu2+	µg/l	2
Gvožđe	Fe2+	µg/l	2
Olovo	Pb2+	µg/l	2

6.2. Aneks 2

Kodovi stanica za fizičko-hemijsko nadgledanje kvaliteta površinskih voda – reka

Kod	Mesto	Reka	Sliv
RV01_011	Radavac	Beli Drim	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_012	Klina	Beli Drim	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_013	Đonaj	Beli Drim	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_014	Vrbnica	Beli Drim	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_021	Istok	Istok	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_022	Zlokućane	Istok	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_031	Donji Strmac	Klina	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_032	Klina	Klina	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_041	Drelje	Pećka Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_042	Peć izlaz	Pećka Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_043	Grabanica	Pećka Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_051	Banja Mališevo	Miruša	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_052	Volujak	Miruša	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_061	Dečane ulaz	Dečanska Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_062	Kraljane	Dečanska Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_071	Jasić	Erenik	Sredozemno more/Jadransko more

RV01_072	Most Terzija	Erenik	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_081	Ždrelo	Rimnik	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_082	Zrze	Rimnik	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_091	Bućale	Topluha	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_092	Pirana	Topluha	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_101	Prevalac	Prizrenska Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_102	Vlašnje	Prizrenska Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV02_011	Koštovo	Ibar	Crno more
RV02_012	Mitrovica	Ibar	Crno more
RV02_013	Kelmend	Ibar	Crno more
RV02_021	Babljak	Sitnica	Crno more
RV02_022	Lipljan	Sitnica	Crno more
RV02_023	Vragolija	Sitnica	Crno more
RV02_024	Plemetina	Sitnica	Crno more
RV02_025	Nedakovac	Sitnica	Crno more
RV02_026	Mitrovica	Sitnica	Crno more
RV02_031	Marina	Lab	Crno more
RV02_032	Podujevo	Lab	Crno more
RV02_033	Miloševo	Lab	Crno more
RV02_041	Bresje	Prištevka	Crno more
RV02_051	Vragolija	Gračanka	Crno more
RV02_061	Petraštica	Drenica	Crno more
RV02_062	Vragolija	Drenica	Crno more
RV02_062B	Glogovac	Staro Čikatovo	Crno more
RV02_071	Devetak	Štimlje	Sredozemno more/Jadransko more
RV02_072	Vojnovce	Štimlje	Crno more

RV03_011	Korbulić	Binačka Morava	Crno more
RV03_012	Klokot	Binačka Morava	Crno more
RV03_013	Ranilug	Binačka Morava	Crno more
RV03_014	Domoroc	Binačka Morava	Crno more
RV03_021	Marec	Kriva reka	Crno more
RV03_022	Domorovce	Kriva reka	Crno more
RV04_011	Prevalac Subain	Lepenac	Sredozemno more/Egejsko more
RV04_012	Kačanik	Lepenac	Sredozemno more/Egejsko more
RV04_013	Elez Han	Lepenac	Sredozemno more/Egejsko more
RV04_021	Jezerce	Nerodimka	Sredozemno more/Egejsko more
RV04_022	Bifurkacija	Nerodimka	Sredozemno more/Egejsko more
RV04_023	Grlica	Nerodimka	Sredozemno more/Egejsko more
RV04_024	Kačanik	Nerodimka	Sredozemno more/Egejsko more

Godišnji izveštaj o životnoj sredini na Kosovu je pripremljen od strane Kosovske agencije za zaštitu životne sredine.

Adresa KAZŽS-a:
Ulica Luan Haradinaj, bivša štamparija – Rilindja sprat XV/04
Tel. +381 38 200 33 228 , email: ammk@ks-gov.net

Priština, jun 2018.